

Evaluatie van de Innovatieve Kinderopvang

Een onderzoek onder gastouderbureaus,
GGD'en, gastouders en vraagouders

Evaluatie van de Innovatieve Kinderopvang

Een onderzoek onder gastouderbureaus,
GGD'en, gastouders en vraagouders

Karin Hoogeveen
Karin Westerbeek
Anne Luc van der Vegt
Nadine de Roode

Sardes, oktober 2008

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Samenvatting.....	4
1. Achtergronden.....	8
1.1 De Wet kinderopvang en het Tijdelijk besluit innovatieve opvang	8
1.2 Eerder onderzoek.....	9
2. Opzet van het onderzoek	14
2.1 GGD-registraties	16
2.2 Internetvragenlijst onder gastouderbureaus.....	16
2.3 Verdiepend onderzoek gastouderbureaus.....	17
2.4 Gesprekken met GGD-inspecteurs.....	19
2.5 Bezoeken en gesprekken gastouders	19
2.6 Onderzoek vraagouders.....	20
3. Het feitelijke aanbod van innovatieve gastouderopvang	22
3.1 Aanbod van innovatieve opvang: informatie uit de internetvragenlijst	22
3.2 Vraagouders over de innovatieve opvang	25
4. Kwaliteit van de innovatieve gastouderopvang.....	28
4.1 Pedagogische kwaliteit.....	28
4.2 Leeftijdsbeleid.....	32
4.3 Eisen aan de innovatieve opvang	34
4.4 Aanpassingen en maatregelen die innovatieve gastouders treffen	37
4.5 Steun van gastouderbureaus	37
4.6 Tevredenheid over innovatieve opvang	40
4.7 Verschillen tussen innovatieve en ‘gewone’ gastouderbureaus	41
5. Redenen om innovatieve gastouderopvang al dan niet aan te bieden.....	44
5.1 Inleiding	44
5.2 Redenen van gastouderbureaus	44
5.3 Redenen van gastouders	47
5.4 Redenen van vraagouders.....	49
6. Toezicht op (innovatieve) gastouderopvang.....	52
6.1 Huidig toezicht.....	53
7. Conclusies	56
7.1 Aanbod van innovatieve opvang	56
7.2 Kwaliteit van innovatieve gastouderopvang	57
7.3 Redenen van gastouderbureaus, gastouders en vraagouders om voor innovatieve opvang te kiezen	60
7.4 Ten slotte.....	60

Inleiding

Sinds 27 april 2005 zijn er twee nieuwe vormen van gastouderopvang mogelijk. Deze vallen onder de noemer innovatieve kinderopvang. De innovatieve opvang is gebaseerd op het Tijdelijk besluit innovatieve kinderopvang, een Algemene Maatregel van Bestuur die een aanvulling vormt op de Wet kinderopvang. Met de regeling geeft de regering uitvoering aan de motie van het Tweede Kamerlid Blok, waarin de regering wordt verzocht om, met het oog op het tekort aan kinderopvang, de maximale groepsgrootte voor kinderopvang aan huis op te rekken van vier naar zes kinderen, onder behoud van voldoende waarborgen voor de kwaliteit. Dit is onder meer bedoeld om te kunnen voldoen aan de vraag naar kleinschalige opvang in plattelandsgebieden. In het besluit staat de innovatieve opvang als volgt omschreven: ‘Als experimentele vorm van kinderopvang (...) wordt aangewezen gastouderopvang, die, in afwijking van artikel 1, eerste lid, onderdeel c, van die wet, bestaat uit de gelijktijdige opvang van ten hoogste zes kinderen op het woonadres waar de ouder of de gastouder zijn hoofdverblijf heeft’.

Bij de eerste vorm gaat het dus om gastouderopvang waarbij maximaal zes (niet eigen) kinderen kunnen worden opgevangen in plaats van maximaal vier. De tweede vorm biedt de mogelijkheid om de kinderen elders op het woonadres op te vangen dan in de woonsituatie. Het gaat dan bijvoorbeeld om een aan het huis gebouwde serre, een voor de opvang verbouwde garage of een tuinhuis. Het gaat om opvanglocaties in de directe nabijheid van het woonhuis waar de gast- of vraagouder zijn hoofdverblijf heeft. De nieuwe mogelijkheden gelden voor een periode van ten hoogste vier jaar, met eventueel een verlenging van ten hoogste twee jaar.

Gastouderopvang: kinderopvang in een gezinssituatie door een ander dan degene die als ouder op grond van artikel 5 aanspraak kan maken op een tegemoetkoming of diens partner, bestaande in de gelijktijdige opvang van ten hoogste vier kinderen in de woning waar de ouder of de gastouder zijn hoofdverblijf heeft.

Artikel 1, eerste lid, onderdeel c van de Wet kinderopvang

Innovatieve opvang: ‘Als experimentele vorm van kinderopvang (...) wordt aangewezen gastouderopvang, die, in afwijking van artikel 1, eerste lid, onderdeel c, van die wet, bestaat uit de gelijktijdige opvang van ten hoogste zes kinderen op het woonadres waar de ouder of de gastouder zijn hoofdverblijf heeft’.

Het Tijdelijk besluit innovatieve kinderopvang meldt dat de minister een half jaar voor de beëindiging van het experiment (27 april 2009) een verslag aanbiedt aan de Eerste en Tweede Kamer met daarin informatie over de doeltreffendheid van het experiment en de effecten daarvan, evenals een standpunt betreffende de voortzetting van de regeling. Daarbij zal de vraag centraal staan of bij innovatieve gastouderopvang op een zelfde niveau uitvoering wordt gegeven aan de Wet kinderopvang als bij de reguliere gastouderopvang, dat wil zeggen: gastouderopvang die bijdraagt aan een goede en gezonde ontwikkeling van het kind in een veilige en gezonde omgeving. Er zal aandacht zijn voor het welbevinden van kinderen, de tevredenheid van betrokkenen en aansluiting van innovatieve gastouderopvang op de vraag van ouders.

Het ministerie van OCW, directie Primair Onderwijs & Kinderopvang, heeft besloten door Sardes een onderzoek te laten uitvoeren om op bovenstaande vragen een antwoord te krijgen en daarmee tegemoet te komen aan de eisen zoals vastgelegd in het Tijdelijk besluit innovatieve kinderopvang. Het onderzoek heeft plaatsgevonden in de periode augustus – oktober 2008.

De onderzoeksvragen vallen uiteen in drie hoofdthema's: het feitelijk aanbod van innovatieve gastouderopvang, de kwaliteit van gastouderopvang en redenen van gastouderbureaus, gastouders en vraagouders om al dan niet voor innovatieve gastouderopvang te kiezen.

Het onderzoek is door Thijs Geurts namens het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op prettige wijze begeleid. Voorts is een klankbordgroep ingesteld die gedurende het onderzoek twee maal bij elkaar is geweest. Hierin zaten vertegenwoordigers van GGD-Nederland, BOinK, VNG, Inspectie van het Onderwijs, MOGroep, *de* Branchevereniging ondernemers in de kinderopvang. De klankbordgroep heeft meegedacht over de vragen in het onderzoek en het conceptrapport becommentarieerd, waarvoor dank.

Ten slotte willen wij de gastouderbureaus, gastouders, vraagouders en GGD-inspecteurs heel hartelijk bedanken voor de ruimhartige medewerking aan het onderzoek.

Karin Hoogeveen
Karin Westerbeek
Anne Luc van der Vegt
Nadine de Roode

Sardes
Oktober 2008

Samenvatting

In opdracht van OCW heeft Sardes een evaluatieonderzoek verricht naar innovatieve gastouderopvang. De vragen die in het onderzoek aan de orde zijn geweest, zijn te groeperen onder drie thema's: het feitelijk aanbod van innovatieve gastouderopvang, de kwaliteit van gastouderopvang en redenen van gastouderbureaus, gastouders en vraagouders om voor innovatieve opvang te kiezen.

Aanbod innovatieve gastouderopvang

Gastouderopvang is een populaire vorm van opvang. In heel Nederland, van de grote steden tot de kleinste plaatsen, zijn gastouderbureaus en gastouders te vinden die deze vorm van opvang bieden. Het overgrote deel van de gastouders vangt maximaal vier kinderen op.

Ongeveer de helft van de gastouderbureaus heeft ook innovatieve gastouders in het bestand. Dat zijn gastouders die opvang bieden aan meer dan vier kinderen tegelijk, eventueel op een locatie anders dan de woonsituatie. Het gaat bijvoorbeeld om een tuinhuis, een aparte verdieping of een aangebouwde serre. Opvang aan vier kinderen of minder buiten de woonsituatie komt nauwelijks voor.

Er zijn slechts enkele gastouderbureaus die exclusief innovatieve opvang aanbieden. De meeste innovatieve gastouders zijn te vinden bij bureaus die zowel 'reguliere' als innovatieve opvang aanbieden. Van alle gastouders samen (werkzaam voor bureaus met en zonder innovatieve opvang) is 5,6 procent 'innovatief'. Als we alleen kijken naar de bureaus die innovatieve opvang in hun pakket hebben dan is het percentage 6,3 procent.

De meeste innovatieve gastouders vangen vijf kinderen tegelijkertijd op. Opvang van zes kinderen tegelijkertijd komt weinig voor.

Innovatieve opvang verschilt niet van reguliere gastouderopvang qua spreiding over Nederland, want voor alle gastouderbureaus geldt dat er relatief veel aanbod buiten de Randstad is en in de kleinere plaatsen. De vraag of de innovatieve gastouders meer te vinden zijn in bepaalde regio's kunnen we op basis van het onderzoek niet beantwoorden, omdat de vestigingsplaats van het gastouderbureau vaak niet dezelfde is als het werkgebied.

De vraagouders die zijn geënquêteerd, maken doorgaans voor één of twee kinderen gebruik van innovatieve gastouderopvang. Gemiddeld gaan de kinderen tweeënhalve dag per week naar de opvang.

Eisen aan (innovatieve) gastouders

Om de kwaliteit van de gastouders te beoordelen, zowel reguliere als innovatieve, voeren gastouderbureaus gesprekken met gastouders en leggen ze bezoeken af. Naast een intakebezoek is er meestal sprake van twee bezoekmomenten per jaar. Dat is ook een wettelijke eis die aan gastouderbureaus gesteld wordt. Tijdens de bezoeken wordt vooral gelet op de veiligheid (zowel fysiek als sociaal), de persoon van de gastouder (communicatieve en pedagogische vaardigheden, opleiding) en de geschiktheid van het huis (onder andere buitenruimte en slaapruijnte).

De meeste gastouderbureaus streven naar een evenwichtige leeftijdsopbouw van kinderen die bij de gastouder geplaatst worden. Vooral in de innovatieve opvang wordt dit belangrijk

gevonden. Dat betekent bijvoorbeeld dat er maximaal twee baby's tegelijkertijd aanwezig mogen zijn.

Naast de wettelijke eisen (zoals de beschikbaarheid van een 'achterwacht') stellen de meeste gastouderbureaus aanvullende eisen aan innovatieve gastouderopvang. Deze eisen liggen meestal hoger dan voor de reguliere gastouderopvang; soms gaat het om dezelfde eisen maar worden ze strikter gehanteerd. De aanvullende eisen betreffen vooral de kwaliteit van de gastouder (ervaring en opleiding), de leeftijd van de kinderen (gelijkmatige opbouw) en de opvangruimte.

Ondersteuning door het gastouderbureau

De bureaus die zowel reguliere als innovatieve gastouderopvang bieden, maken over het algemeen geen onderscheid tussen beide typen gastouderopvang in de steun en begeleiding die zij leveren. Enkele bureaus doen dat wel. De ondersteuning bestaat uit: scholing en deskundigheidsbevordering (EHBO- en opvoedcursussen); uitleen van materialen; hulp bij de administratie; intervisie (thema- en uitwisselingsbijeenkomsten); pedagogische ondersteuning (pedagogisch spreekuur, helpdesk, eigen contactpersoon); schriftelijke informatie en een website.

Sommige bureaus hebben speciaal voor de innovatieve gastouders een zwaarder en verplicht cursusaanbod. Er worden dan ook andere thema's behandeld, bijvoorbeeld bedrijfsvoering en kwaliteitszorg. Vrijwel alle gastouderbureaus met innovatieve gastouderopvang zien dat de innovatieve gastouders vaker naar cursussen komen en gemotiveerder zijn om zich bij te scholen dan de reguliere gastouders. Het uitleenaanbod aan materialen is bestemd voor zowel reguliere als innovatieve gastouders, maar innovatieve gastouders maken er wat vaker gebruik van. De bureaus met innovatieve gastouderopvang hebben iets vaker een intervisiegroep voor (innovatieve) gastouders, waaraan deelname verplicht is. Voor innovatieve gastouders bestaat geen specifieke ondersteuning op pedagogisch gebied. We zien hier eerder het omgekeerde: omdat de innovatieve gastouders meer ervaring hebben en/of een kindgerichte opleiding, hebben zij juist minder behoefte aan pedagogische ondersteuning. Sommige innovatieve bureaus willen dat innovatieve gastouders een eigen pedagogisch beleidsplan schrijven en bieden daar hulp bij.

Redenen van gastouderbureaus om wel of niet innovatieve opvang te bieden

Gastouderbureaus die bewust geen innovatieve opvang aanbieden, vinden dat dit type opvang ten koste gaat van de kleinschaligheid. Kinderen zouden minder individuele aandacht krijgen en voor veel gastouders zou het te zwaar zijn.

De meeste gastouderbureaus die innovatieve opvang bieden, hebben een positieve mening over dit type opvang. Voordelen die zijn noemen zijn dat innovatieve opvang gastouders meer uitdaging biedt, dat innovatieve opvang flexibiliteit geeft en dat de inkomsten voor de gastouder hoger liggen dan bij reguliere gastouderopvang.

Er zijn ook gastouderbureaus die niet zo'n voorstander zijn van innovatieve gastouderopvang, maar dit desondanks toch aanbieden. De reden hiervoor is dat zij enkele gastouders in hun bestand die gevraagd hebben om innovatieve opvang, ter wille willen zijn. Ze maken er echter geen reclame voor, want eigenlijk vinden zij de opvang van meer dan vier kinderen teveel en

zijn zij van mening dat slechts een enkele gastouder in staat is dat op een verantwoorde manier te doen.

Redenen van gastouders om innovatieve opvang te bieden

Innovatieve gastouders voldoen vaak aan het volgende profiel: ze hebben een kindgerichte opleiding op MBO- (en soms HBO-) niveau, ze hebben ervaring in het onderwijs of de kinderopvang, ze hebben veel investeringen gedaan in hun huis om vijf of zes kinderen op te kunnen vangen en ze kiezen welbewust voor dit type opvang. Het gaat om een mondige, zelfverzekerde groep gastouders, veelal zelfstandig ondernemers. Voor de meesten van hen geldt dat zij het opvangen van kinderen zien als hun beroep. Deze groep innovatieve gastouders investeert dikwijls in huisvesting en materialen voor de opvang van kinderen. Het gaat dan om het vergroten van de veiligheid, verbouwing van het huis, aanschaf van ergonomisch meubilair en speelgoed en ontwikkelingsmateriaal. Ook volgen zij vaker dan reguliere gastouders cursussen en opleidingen, al dan niet verplicht gesteld door het gastouderbureau.

Daarnaast zijn er innovatieve gastouders die meestal vier kinderen opvangen en dat in principe ook genoeg vinden. Zij zijn innovatieve gastouder, omdat ze de flexibiliteit die de regeling biedt, prettig vinden. Daardoor kunnen ze af en toe tijdelijk een extra kind opvangen of voor een paar uur per dag buitenschoolse opvang bieden naast de opvang van kinderen onder de vier jaar.

Redenen van vraagouders om te kiezen voor innovatieve opvang

Vraagouders die bewust kiezen voor innovatieve opvang, doen dat bijvoorbeeld vanwege de grotere flexibiliteit, het meer professionele karakter en omdat er meer speelkameradjes voor hun kinderen zijn. Soms is de gastouderopvang een noodoplossing, bijvoorbeeld als er geen kinderdagverblijf in de buurt is. Veel ouders kiezen overigens niet bewust voor innovatieve opvang, maar hebben voor gastouderopvang gekozen, ongeacht of die regulier of innovatief is. Vraagouders die gebruik maken van innovatieve opvang, zijn hier over het algemeen tevreden over.

Typen gastouderbureaus

Er tekent zich geen duidelijk profiel af van gastouderbureaus met innovatieve opvang, aangezien het slechts een klein onderdeel van het aanbod betreft. Toch zijn er grote verschillen tussen gastouderbureaus. We kunnen onderscheid maken in:

1. Een grote groep 'traditionele' gastouderbureaus, die zich voornamelijk op de reguliere gastouderopvang richten en niet bewust voor innovatieve opvang kiezen;
2. Een kleine groep 'innovatieve' gastouderbureaus, die uitsluitend innovatieve opvang aanbieden;
3. Kinderopvangorganisaties met een aparte afdeling voor gastouderopvang;
4. Enkele subsidiebureaus, die vooral de administratieve ondersteuning bij de opvang regelen;
5. Enkele bureaus die 'opvang bij de vraagouders thuis' leveren aan de wat meer bemiddelde vraagouders.

Toezicht op (innovatieve) gastouderopvang

De GGD houdt toezicht op de gastouderbureaus, aan de hand van een wettelijk vastgesteld toetsingskader gastouderopvang. Per 3 april 2008 zijn de Beleidsregels kwaliteit kinderopvang

(op basis waarvan het toetsingskader wordt vastgesteld) met betrekking tot de gastouderopvang aangescherpt. Gastouderbureaus zijn nu bijvoorbeeld verplicht om twee maal per jaar een huisbezoek af te leggen. Ze moeten er onder meer op toezien dat gastouders een EHBO-cursus hebben gevolgd, kennis hebben van de ontwikkeling van kinderen en Nederlands spreken. Bij alle gastouderbureaus kijken de GGD'en naar de risico-inventarisatie, verklaringen omtrent gedrag (VOG) en EHBO-diploma. Bij innovatieve bureaus wordt daarnaast gekeken naar de beschikbaarheid van een 'achterwacht', en soms ook naar andere kwaliteitsaspecten (pedagogische kwaliteit, beschikbare ruimte, leidster/kind-ratio).

Veel GGD-inspecteurs geven aan dat zij deze manier van toezicht op de gastouderopvang (zowel innovatief als regulier) onbevredigend vinden. Het is een papieren controle; zij moeten vertrouwen op wat de gastouderbureaus hen toesturen. Liever zouden ze zelf bezoeken afleggen bij gastouders.

De meeste GGD'en juichen de veranderingen die per 3 april 2008 zijn ingegaan toe. Hoewel het toezichtstelsel voor verbetering vatbaar blijft, geeft het meer handvatten om ondermaats presterende gastouderbureaus aan te pakken.

1. Achtergronden

1.1 De Wet kinderopvang en het Tijdelijk besluit innovatieve opvang

Het Tijdelijk besluit innovatieve kinderopvang maakt twee uitzonderingen mogelijk op wat de Wet kinderopvang bepaalt over gastouderschap. De eerste is de verruiming van de regel betreffende het aantal kinderen. De tweede is de verruiming van de regel met betrekking tot de locatie van de opvang.

Als experimentele vorm van kinderopvang (...) wordt aangewezen gastouderopvang, die, in afwijking van artikel 1, eerste lid, onderdeel c, van die wet, bestaat uit de gelijktijdige opvang van ten hoogste zes kinderen op het woonadres waar de ouder of de gastouder zijn hoofdverblijf heeft.

(Tijdelijk besluit innovatieve kinderopvang, artikel 1)

Door dit besluit kunnen gastouders maximaal zes kinderen, exclusief de eigen kinderen, opvangen. In de toelichting op het besluit staat aangegeven dat het gastouderbureau beoordeelt of het verantwoord is een gastouder gelijktijdig zes kinderen op te laten vangen. Bij de samenstelling van de groep zal het gastouderbureau het aantal en de leeftijd van de gastkinderen en de eigen kinderen mee moeten wegen.

Artikel 1 geeft tevens aan dat gastouderopvang ook kan plaats vinden op locaties die niet in strikte zin vallen onder de definitie van de Wet kinderopvang, te weten: opvang in de gezinssituatie in de woning waar de gast- of vraagouder zijn hoofdverblijf heeft. Met deze bepaling wil de regering het mogelijk maken dat gastouderopvang ook georganiseerd kan worden in bijvoorbeeld een voor de opvang verbouwde garage of een huisje in de tuin dat niet als woning voor het gezin wordt gebruikt. Het gaat hierbij om opvanglocaties in de directe nabijheid van het woonhuis waar de gast- of vraagouder zijn hoofdverblijf heeft. Er kan maximaal één gastouder actief zijn op een woonadres. Zodra er ruimte, anders dan op het woonadres van gast- of vraagouder gekocht of gehuurd wordt ten behoeve van opvang, is er sprake van opvang in een kindercentrum.

Het Tijdelijk besluit innovatieve kinderopvang meldt ook dat de minister zes maanden voor de beëindiging van het experiment (april 2009) een verslag aanbiedt aan de Eerste en Tweede Kamer met daarin informatie over de doeltreffendheid van het experiment en de effecten daarvan, alsmede een standpunt inzake de voortzetting van de regeling. Daarbij zal de vraag centraal staan of bij innovatieve gastouderopvang op een zelfde niveau uitvoering wordt gegeven aan de Wet kinderopvang als bij de reguliere gastouderopvang, dat wil zeggen: gastouderopvang die bijdraagt aan een goede en gezonde ontwikkeling van het kind in een veilige en gezonde omgeving. Er zal aandacht zijn voor het welbevinden van kinderen, de tevredenheid van betrokkenen en aansluiting van innovatieve gastouderopvang op de vraag van ouders.

Per 3 april 2008 zijn gewijzigde Beleidsregels kwaliteit kinderopvang in werking getreden met aangescherpte eisen voor gastouderopvang. Deze wijzigingen zijn één op één overgenomen uit het Convenant kwaliteit kinderopvang van februari 2008 dat aanbieders en afnemers (*de*

Branchevereniging ondernemers in de kinderopvang, BOinK en de Mogroep) van kinderopvang samen hebben opgesteld.

1.2 Eerder onderzoek

Sinds de groei van de kinderopvang is een reeks onderzoeken verricht naar kinderopvang in Nederland. Ook zijn enkele onderzoeken naar innovatieve gastouderopvang uitgevoerd. Het onderzoek valt uiteen in twee typen: enerzijds onderzoek waarin vraagouders en gastouder(bureau)s centraal staan en anderzijds onderzoek dat zich voornamelijk op toezicht en handhaving richt.

De belangrijkste uitkomsten van de onderzoeken behandelen we hieronder. In het onderhavige onderzoek is rekening gehouden met de resultaten van eerdere onderzoeken en - waar mogelijk - aangesloten bij de vragen die in eerder onderzoek naar innovatieve opvang zijn gesteld, zodat een vergelijking tussen beide onderzoeken mogelijk wordt.

I. Onderzoek onder gastouders, gastouderbureaus en vraagouders

Tussenmeting innovatieve kinderopvang

Onderzoeksbureau Vyvoj heeft in 2006/2007 een onderzoek verricht naar de innovatieve gastouderopvang in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.¹ Daarin worden de vragen beantwoord: 'Hoe heeft de innovatieve opvang zich sinds april 2005 ontwikkeld?' en 'Hoe hebben aanbieders van innovatieve kinderopvang het begrip verantwoorde gastouderopvang geoperationaliseerd?'. Er zijn telefonische interviews gehouden met 54 gastouderbureaus, 85 gastouders en 23 vraagouders. Ook zijn drie paneldiscussies gehouden. De uitkomsten van het veldonderzoek zijn aangevuld met gegevens die verkregen waren uit de registers van gemeentes.

Destijds was van 57 bureaus bekend dat zij innovatieve gastouderopvang aanbieden. Drie van deze bureaus werken geheel innovatief. De meeste bureaus die innovatieve opvang bieden, hebben echter vooral niet-innovatieve gastouders in hun bestand. Gemiddeld 7% van het totaal aantal gastouders dat bij deze gastouderbureaus stond ingeschreven, bood innovatieve opvang. Het komt niet vaak voor dat gastouders de hele week gelijktijdig zes kinderen opvangen. Het gaat meestal maar om zes kinderen een paar uur per week, door de combinatie van opvang van kinderen tot vier jaar met buitenschoolse opvang. Negentig procent van de innovatieve gastouders vangt ook schoolgaande kinderen op. De innovatieve gastouders onderscheiden zich van reguliere gastouders door hun ondernemerschap. Velen hebben hun huis volledig aangepast voor de kinderopvang, hebben een eigen naam en website, doen hun eigen werving en staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel.

Wat betreft de kwaliteitseisen, de tweede onderzoeksvraag, blijkt dat veel gastouderbureaus aanvullende eisen stellen aan innovatieve gastouders op het gebied van de leeftijd van de opgevangen kinderen: maximum aantal baby's en maximum aantal kinderen onder de vier jaar, al dan niet in combinatie met de leeftijd van de eigen kinderen. De achterwacht wordt gecontroleerd. Dat is een wettelijke vereiste, maar de manier waarop gastouderbureaus dat doen,

¹ M. Dijk (2007). Rapportage onderzoek naar innovatieve gastouderopvang. Paterswolde: Vyvoj.

verschilt nogal. Sommige bureaus beperken zich tot de registratie van de achterwacht, andere bureaus (slechts 15%) controleren het functioneren van de achterwacht in de praktijk. Een krappe meerderheid van de bureaus stelt aanvullende eisen aan het vloeroppervlak binnen en buiten bij de innovatieve gastouder. Driekwart van de bureaus stelt aanvullende eisen aan de kwaliteiten van de gastouder, waarbij ervaring zwaarder telt dan opleiding. Daarnaast vindt driekwart dat een innovatieve gastouder over specifieke eigenschappen moet beschikken: stressbestendig, organisatievermogen, sociale vaardigheden, stabiel, rustig, verantwoordelijk, representatief, zelfstandig, ondernemend en goed kunnen plannen. Ten slotte bleek dat bijna de helft van de vraagouders aangeeft niet geïnformeerd te zijn door het gastouderbureau en/of de gastouder over het feit dat het om innovatieve opvang gaat.

Groei van de kinderopvang

In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft Research voor Beleid onderzocht wat de oorzaken zijn van de groei in de kinderopvang.² Er zijn vraagouders (bij kinderdagverblijven, gastouderopvang en buitenschoolse opvang), gastouderbureaus en gastouders ondervraagd. Ook is de mening van een aantal experts in het onderzoek betrokken. De gastouderopvang is in de periode 2005-2007 gegroeid van 30.000 naar 98.000 kinderen. Het gaat om een behoorlijke toename, maar de gastouderopvang is nog steeds bescheiden in vergelijking met de opvang van kinderen in kinderdagverblijven (283.000 kinderen in 2007) en in de buitenschoolse opvang (176.000 kinderen in 2007). Het aantal ingeschreven gastouders varieert nogal. Ruim 28% van de gastouderbureaus heeft maximaal 20 gastouders, 24% heeft 100 of meer gastouders, maar er zijn ook enkele bureaus met meer dan 2000 gastouders. Gevraagd is aan gastouders naar de reden van aansluiting bij een gastouderbureau. Voor 40% van de gastouders betrof dit een verzoek van ouders in verband met de kinderopvangtoeslag, terwijl 38% van de gastouders aangaf dat de professionalisering van de activiteiten en ondersteuning door het gastouderbureau de voornaamste redenen vormden om zich aan te sluiten bij een gastouderbureau. De meeste gastouders vangen per week gemiddeld 1 à 2 kinderen op onder de vier jaar. Sommigen (21%) combineren dit met de opvang van schoolgaande kinderen. Driekwart van de gastouders vangt minder dan vijf dagen per week kinderen op. Vrijwel alle gastouders (94%) hebben een bezoek van het gastouderbureau gehad in het kader van de risico-inventarisatie. Een derde van de gastouders moest een aanpassing in het huis realiseren (traphekjes, stopcontacten afdekken). Nog niet de helft van de gastouders (42%) had een EHBO-cursus gevolgd via het gastouderbureau, 16% heeft zelf een algemene EHBO-cursus gevolgd en 9% heeft zelf een kinder EHBO-cursus gevolgd. Een derde van de gastouders heeft geen EHBO-cursus gevolgd. De meeste gastouders (86%) hebben zelf kinderen, waarvan de helft kinderen heeft die ouder dan 12 jaar zijn en 41% van de gastouders heeft kinderen in de basisschoolleeftijd. De opleiding van gastouders is vooral VMBO (36%) of MBO (33%).

² M. van Oploo e.a. (2008). Groei van kinderopvang. Een onderzoek naar oorzaken. Eindrapport. Zoetermeer: Research voor Beleid.

II. Onderzoek naar toezicht en handhaving

Toezicht door gemeenten

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten voerde in het voorjaar van 2008 een quick scan uit onder 59 gemeenten naar het toezicht op de gastouderopvang. Hieruit kwam naar voren dat nog niet veel gemeenten met hun GGD hebben gesproken over extra toezicht op de gastouderopvang. Van deze 59 gemeenten heeft 20 procent in de periode tot 1 juni afspraken met de GGD gemaakt over extra toezicht. Zij zijn doorgaans overeengekomen dat alle gastouderbureaus twee keer per jaar geïnspecteerd worden en dat de GGD meer geld krijgt voor de uitbreiding van het aantal inspecteurs. De quick scan laat ook zien dat er in een ruime meerderheid van de gemeenten gastouderbureaus te vinden zijn die niet voldoen aan één of meerdere domeinen waar tijdens de inspectie op gelet wordt. Op basis hiervan is men in 60% van deze gemeenten overgegaan tot handhaving. De meeste van de gemeenten hebben overlegd met de houder van het gastouderbureau of gaven een waarschuwing of aanwijzing. Sinds 1 januari 2008 is extra geld beschikbaar voor toezicht op de kwaliteit van de kinderopvang en op de handhaving van de wet. Een derde van het geld is bedoeld voor inspectie van de gastouderopvang, met name voor extra personeel om minder goed functionerende gastouderbureaus te kunnen onderzoeken.

GGD-rapportages en handhaving gemeenten

De inspectie van het onderwijs heeft in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap GGD-rapportages van reguliere, combinatie en innovatieve gastouderbureaus onderzocht en daarnaast naar de handhaving van innovatieve gastouderopvang door de gemeenten gekeken.³ De hoofdvraag van het onderzoek luidt: ‘Wat zijn de verschillen tussen gastouderbureaus die reguliere gastouderopvang aanbieden en bureaus die innovatieve gastouderopvang bieden ten aanzien van de oordelen van de GGD-rapporten op de onderdelen informatie aan ouders en het pedagogisch beleidsplan dat de bureaus moeten hebben?’ De onderwijsinspectie heeft zich gebaseerd op de inspectierapporten van de GGD’en. Er zijn in totaal 69 rapporten in het onderzoek betrokken van bureaus die alleen reguliere opvang aanbieden, bureaus die alleen innovatieve opvang aanbieden en bureaus die beide vormen aanbieden. Daarnaast zijn gesprekken met gemeenten gevoerd. Er zijn van elk type bureau 23 rapporten geanalyseerd die zijn uitgekomen in de periode 1 januari 2007 tot 1 april 2008. De inspectie analyseerde de uitkomsten van drie subdomeinen: informatie aan ouders, pedagogisch beleidsplan en pedagogisch beleidsplan innovatief. Hieruit bleek dat:

- op het subdomein ‘informatie aan ouders’ de reguliere en gecombineerde bureaus beter scoren dan de innovatieve;
- op het subdomein ‘pedagogisch beleidsplan’ de reguliere en gecombineerde bureaus eveneens beter scoren dan de innovatieve;
- op het subdomein ‘pedagogisch beleidplan innovatief’ (niet van toepassing voor reguliere bureaus) de gecombineerde en de innovatieve bureaus nauwelijks van elkaar verschillen.

³ Brief Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (24 september 2008). Uitkomsten Deelproject evaluatie innovatieve gastouderopvang

In dertien van de 69 GGD-inspectierapporten voldeed de uitvoering niet aan de gestelde normen. Het ging daarbij om twee reguliere bureaus, vijf gecombineerde bureaus en zes innovatieve bureaus. De meeste onvoldoendes scoren de innovatieve bureaus op het subdomein pedagogisch beleidsplan. Handhaving bleek het meest nodig bij de bureaus die alleen innovatieve opvang aanbieden.

2. Opzet van het onderzoek

De onderzoeksvragen vallen uiteen in drie hoofdthema's: het feitelijk aanbod van innovatieve gastouderopvang, de kwaliteit van gastouderopvang en redenen van gastouderbureaus, gastouders en vraagouders om al dan niet voor innovatieve gastouderopvang te kiezen.

1. *Het feitelijke aanbod van innovatieve gastouderopvang*

- Hoeveel gastouderbureaus bieden innovatieve gastouderopvang aan?
- Hoeveel innovatieve gastouders zijn er?
- In hoeverre is de innovatieve gastouderopvang regionaal gespreid?
- Hoeveel kinderen, uitgesplitst naar eigen en niet-eigen, vangen deze gastouders op (in totaal en gemiddeld; tegelijkertijd en gedurende de week)?
- Is er sprake van groei van het aantal gastouders sinds de invoering van het tijdelijk besluit en sinds de tussenmeting van Vyvoj?

2. *Kwaliteit van innovatieve gastouderopvang*

- Op welke wijze beoordelen de gastouderbureaus of er bij de gastouder sprake is van een pedagogisch verantwoorde situatie (bezoeken bij gastouders, hoe vaak, achterwacht et cetera)?
- In hoeverre spelen het aantal en de leeftijd van de eigen en niet-eigen kinderen een rol bij de beoordeling van de kwaliteit (bijvoorbeeld maximaal vier kinderen onder de vier jaar)?
- Hanteert het gastouderbureau aanvullende eisen voor innovatieve kinderopvang naast de eisen in de Wet kinderopvang en het Tijdelijk besluit innovatieve opvang? Zo ja, welke (bijvoorbeeld pedagogisch beleidsplan, scholing en nascholing) en waarom? Hoe verschillen de aanvullende eisen voor innovatieve opvang van de eisen voor 'reguliere' opvang?
- Welke aanpassingen en maatregelen treffen gastouders om in aanmerking te komen voor het predicaat 'innovatieve gastouder'?
- Hoe ondersteunen gastouderbureaus de innovatieve gastouders hierbij; welke diensten bieden zij aan om (toekomstige) innovatieve gastouders te faciliteren?
- Waarin onderscheiden gastouderbureauhouders en gastouders die innovatieve opvang aanbieden zich van de bureaus en gastouders die dat niet doen?
- Zijn er innovatieve gastouders/gastouderbureaus die zich door specifieke dienstverlening richten op bepaalde groepen vraagouders/kinderen?⁴

⁴ Te denken valt aan zeer ruime openingstijden voor vraagouders met onregelmatige werktijden, specifieke opvang voor kinderen met een beperking die in reguliere kinderopvang niet terecht kunnen, opvang van kinderen met een bepaalde religieuze achtergrond, opvang van kinderen van nieuwkomers et cetera.

3. Redenen om al dan geen innovatieve gastouderopvang aan te bieden c.q. te kiezen

- Wat is de reden dat gastouderbureaus al dan niet innovatieve gastouderopvang aanbieden (bijvoorbeeld principiële bezwaren, praktische redenen)?
- Wat is de reden dat gastouders innovatieve gastouderopvang aanbieden?
- Wat is de reden dat vraagouders gebruik maken van innovatieve gastouderopvang?

Om tot betrouwbare, representatieve antwoorden op de vragen te komen, hebben we gebruik gemaakt van verschillende bronnen:

1. GGD-registraties
2. Internetvragenlijst onder alle gastouderbureaus
- 3a. Documentanalyse van de reglementen van gastouderbureaus
- 3b. Telefonische interviews bij een steekproef van gastouderbureaus
4. Telefonische interviews bij een groep GGD-inspecteurs
5. Bezoek met aansluitend gesprek met een geselecteerde groep van gastouders
6. Internetvragenlijst onder vraagouders

In de volgende paragrafen wordt de onderzoeksopzet beschreven.

Schema: beantwoording categorieën onderzoeksvragen per onderzoeksactiviteit

Bronnen ►	1. GGD-registraties	2. Vragenlijst gastouderbureaus	3a. Documentanalyse gastouderbureaus	3b. Telefonische interviews gastouderbureaus	4. Telefonische interviews GGD-inspecteurs	5. Bezoek en gesprek gastouders	6. Vragenlijst vraagouders
Vragen ▼							
Het feitelijke aanbod van innovatieve gastouderopvang	X	X					
Kwaliteit van innovatieve gastouderopvang		X	X	X	X		
Redenen van gastouders, vraagouders en gastouderbureaus om al dan niet te kiezen voor innovatieve opvang				X	X	X	X

2.1 GGD-registraties

Gastouderbureauhouders dienen zich te registreren in de gemeente waar zij gevestigd zijn. Zij moeten daarbij aangeven of er sprake is van innovatieve gastouderopvang. De gemeentelijke registers bevatten een overzicht van de aanbieders van kinderopvang, gastouderopvang en - gedeeltelijk - innovatieve gastouderopvang. Er bestaat geen verplichting om bij de innovatieve gastouderopvang te registreren om welke variant het gaat (maximaal zes kinderen en/of opvang elders op het woonadres). Op grond van artikel 61 van de Wet Kinderopvang is de GGD aangewezen als toezichthouder. Dit toezicht wordt gedaan door het afleggen van bezoeken en het schrijven van inspectierapporten aan de hand van het toetsingskader. De GGD'en beschikken over een overzicht van alle houders van gastouderbureaus in hun werkgebied. Uit het toezichtonderzoek van de GGD blijkt vervolgens om welke vorm van innovatieve opvang het gaat. De gemeente past indien noodzakelijk en door de GGD-inspecteur geadviseerd, het handhavingsbeleid toe om zo gastouderbureaus die ondermaats presteren te manen tot verbetering.

De Belastingdienst heeft na een landelijke toezichtactie uit 2007/2008 het meest complete centrale bestand van geregistreerde gastouderbureaus in Nederland. Van dit bestand is in het onderzoek uitgegaan. Het is aangevuld met de genoemde GGD-overzichten.

2.2 Internetvragenlijst onder gastouderbureaus

In de GGD-overzichten staat welke gastouderbureaus er in de betreffende regio zijn en welke daarvan innovatieve gastouderopvang aanbieden. Er is geen landelijk GGD-bestand beschikbaar, wel hebben alle GGD'en een eigen bestand. Van een groot deel van deze GGD'en hebben we het bestand gekregen of men heeft ons verwezen naar de website waarop deze informatie te vinden was. Het belastingdienstbestand is op die manier aangevuld en gecompleteerd met de beschikbare GGD-gegevens.

Alle gastouderbureaus hebben een brief gekregen met het verzoek een korte internetvragenlijst in te vullen. De brief bevatte een code waarmee zij konden inloggen en de vragenlijst invullen. Een deel van die brieven is teruggekomen, omdat het betreffende gastouderbureau niet meer bleek te bestaan, inmiddels verhuisd was of omdat de adressen niet compleet bleken. Incomplete adressen zijn met behulp van internet aangevuld en verhuisde bureaus zijn (voor een deel) via internet getraceerd.

Om de respons te bevorderen is na twee weken een schriftelijk rappel verstuurd. Voor de internetvragenlijst is samengewerkt met NetQuestionnaires, een organisatie met veel ervaring op het gebied van internetsurveys.

Door middel van de vragenlijst is geïnventariseerd hoeveel gastouders gebruik maken van de regeling innovatieve kinderopvang en hoeveel – eigen en niet-eigen – kinderen deze ouders opvangen. Ook is nagegaan op welke wijze gastouderbureaus toezicht houden op de innovatieve gastouderopvang. De vragenlijst bevatte elf hoofdvragen.

1. Hoeveel gastouders staan er bij het gastouderbureau ingeschreven?
2. Biedt het gastouderbureau innovatieve gastouderopvang aan?
3. Om welke vorm van innovatieve gastouderopvang gaat het?

4. Hoeveel van de bij het bureau ingeschreven gastouders bieden (welke vorm van) innovatieve opvang aan?
5. Wordt er gebruik gemaakt van innovatieve gastouderopvang?
6. Aan hoeveel kinderen wordt door het gastouderbureau in totaal opvang geboden?
7. Hoeveel (niet-eigen) kinderen worden (gemiddeld, gelijktijdig en in totaal) opgevangen door de innovatieve gastouders?
8. Hoeveel eigen kinderen worden gemiddeld opgevangen door de innovatieve gastouders?
9. Worden voor innovatieve gastouderopvang aanvullende kwaliteitscriteria gehanteerd? Zo ja, welke?
10. Vindt het gastouderbureau innovatief gastouderschap een goede vorm van kinderopvang?

Hiermee kon antwoord gegeven worden op onderzoeksvraag 1. *Het feitelijke aanbod van innovatieve gastouderopvang*. Daarnaast is gevraagd of het gastouderbureau bereid was medewerking te verlenen aan een telefonisch interview.

2.3 Verdiepend onderzoek gastouderbureaus

Uit de gastouderbureaus die bereid bleken tot een telefonisch interview, is een gestratificeerde steekproef getrokken van veertig gastouderbureaus. Bij het trekken van de steekproef hebben de volgende factoren meegewogen: regio, al dan niet innovatief en welk type, wel of geen aanvullende kwaliteitscriteria voor innovatieve gastouderopvang. In tweede instantie zijn nog eens vijf gastouderbureaus geïnterviewd, zodat het totaal aantal interviews op vijfenveertig uitkomt.⁵

Documentanalyse

We hebben de gastouderbureaus die geselecteerd zijn voor een telefonisch interview gevraagd vooraf relevante schriftelijke informatie op te sturen over de kwaliteitscriteria en -procedures die zij hanteren. In veel gevallen bleek de benodigde informatie op de website van het gastouderbureau te vinden. Deze informatie is niet alleen gebruikt ter voorbereiding op het gesprek, maar ook om meer zicht te krijgen op de gehanteerde kwaliteitscriteria en procedures.

Telefonische interviews

In de interviews is dieper ingegaan op:

- De kwaliteitscriteria die worden gehanteerd bij innovatieve gastouderopvang.
- De achterliggende redenen om te kiezen voor die criteria.
- De werkwijze bij de controle op de kwaliteit van innovatieve gastouderopvang.
- Verschil in de periode voor en na de nieuwe beleidsregels (april 2008).
- De opgedane ervaringen met innovatieve gastouderopvang en de controle.

⁵ Een gastouderbureau in de steekproef bleek inmiddels opgeheven, bij een ander bureau waren de twee innovatieve gastouders inmiddels afgehaakt. Er zijn weliswaar interviews afgenomen onder deze gastouderbureau, maar omdat dit relatief weinig zinvolle informatie opleverde, is ook besloten nog twee andere gastouderbureaus toe te voegen. Bovendien zijn op verzoek van de klankbordgroep drie extra gastouderbureaus geïnterviewd, bureaus die alleen innovatieve gastouderopvang bieden.

- Typering van de gastouders en ouders die gebruik maken van deze vorm van gastouderopvang.
- Gebruik door gastouders van (aanwezigheids)roosters.

Het ging om een half-gestructureerd interview, dat wil zeggen dat de volgorde en aard van de vragen vastligt, maar dat geïnterviewden om een open antwoord wordt gevraagd, dus dat er geen voorgestructureerde antwoordcategorieën waren (interviewleidraad: zie bijlage). Van elk interview is volgens een vast stramien een verslag gemaakt.

Zoals eerder aangegeven zijn er uiteindelijk vijfenveertig gastouderbureaus geïnterviewd. Bij de keuze voor de bureaus is variatie aangebracht in: omvang gastouderbureau, stad versus platteland, al dan geen innovatieve gastouderopvang en variant innovatieve opvang. Ook is spreiding over Nederland nagestreefd.

We zien tussen de gastouderbureaus een enorm verschil in omvang. Het aantal gastouders dat ingeschreven staat bij de geïnterviewde gastouderbureaus varieert van 0 tot 2300. Vijftien van de geïnterviewde gastouderbureaus bieden geen innovatieve gastouderopvang aan. Hieronder vallen ook de vier bureaus die oppas aan het huis van de vraagouder verzorgen. Van de vijfenveertig bureaus zijn er vijfentwintig die zowel reguliere als innovatieve opvang aanbieden. Vier van de geïnterviewde gastouderbureaus hebben alleen innovatieve gastouders in het bestand. Daarnaast is een gastouderbureau geïnterviewd dat speciaal in het leven was geroepen om een dochter met het diploma SPW aan het werk te helpen. Dat gastouderbureau bleek inmiddels te zijn opgeheven.

Tabel 2.1 Telefonisch geïnterviewde gastouderbureaus: aantallen gastouders per gastouderbureau

Gastouderbureaus met ...	Aantal gastouderbureaus
<i>Alleen reguliere opvang</i>	15
≤ 20 gastouders	4
21 – 50 gastouders	7
51 – 100 gastouders	2
101 - 200 gastouders	2
<i>Gecombineerd: regulier en innovatief</i>	25
≤ 20 gastouders	0
21 – 50 gastouders	3
51 – 100 gastouders	8
100 – 200 gastouders	5
200 – 500 gastouders	6
> 1000 gastouders	2
Aantal gastouders onbekend	1
<i>Alleen innovatieve opvang</i>	4
≤ 20 gastouders	2
21 – 50 gastouders	2
Opgeheven (voorheen 1 innovatieve gastouder)	1
<i>Totaal</i>	45

Het percentage innovatieve gastouders bij de geïnterviewde bureaus ligt iets lager dan bij de bureaus die hebben meegewerkt aan de internetvragenlijst: gemiddeld vier procent van de gastouders bij deze bureaus biedt innovatieve opvang aan.

Onder de geïnterviewde bureaus bevinden zich bureaus met een landelijk werkgebied. De meeste bureaus werken voor de regio en er zijn ook bureaus geïnterviewd die in één gemeente werkzaam zijn. De vestigingsplaats zegt dus niet altijd iets over het werkgebied. Er is ook een gastouderbureau geïnterviewd dat een hoofdvestiging heeft in een bepaalde gemeente, maar daarnaast werkt met franchisenemers voor de gastouderbureaus in andere gemeenten. In dat geval zijn dus de gastouderbureaus franchisenemers. Zij functioneren tamelijk los van elkaar, maar wel onder dezelfde naam en met dezelfde website.

2.4 Gesprekken met GGD-inspecteurs

Het opvragen van de GGD-registraties is telefonisch en via e-mail gebeurd. Daarbij is ook gevraagd of we een GGD-inspecteur zouden mogen benaderen voor een kort gesprek. Uit de namen die we op die manier hebben gekregen, hebben we tien GGD'en geselecteerd. Bij de selectie van de GGD'en is rekening gehouden met regionale spreiding. Vervolgens zijn afspraken gemaakt voor een kort telefonisch gesprek.

De volgende vragen zijn gesteld:

1. Let u in het toezicht op innovatieve gastouderopvang op andere dingen dan bij 'reguliere' gastouderopvang? (vloeroppervlak, binnen- en buitenruimte, veiligheid, speelmateriaal, ervaring/opleiding gastouder, achterwacht, leeftijden kinderen, huisbezoeken door gastouderbureau)
2. Is er daarbij een verschil in de periode voor en na de nieuwe beleidsregels (april 2008)?
3. Zijn er opvallende verschillen tussen reguliere, gecombineerde en innovatieve gastouderbureaus die u als toezichthouder tegenkomt?
4. Heeft u op adequate wijze toezicht kunnen houden op de innovatieve kinderopvang? (voor en na de nieuwe beleidsregels)
5. Heeft u voldoende instrumenten om het toezicht goed uit te voeren? (voor en na de nieuwe beleidsregels)
6. Vindt u innovatief gastouderschap een verantwoorde vorm van kinderopvang?

2.5 Bezoeken en gesprekken gastouders

Aan enkele gastouderbureaus, verspreid door Nederland, is in het telefonische interview om een adres van een gastouders gevraagd die innovatieve opvang aanbiedt en is om toestemming gevraagd deze gastouder te bezoeken. Daarnaast hebben we ook op andere manieren (via internet, gastouders die ons benaderd hebben en gastouders die we zelf kenden) innovatieve gastouders gevonden. Daarmee is voorkomen dat we alleen 'model-gastouders' te spreken kregen en bovendien kunnen gastouders die niet via het gastouderbureau zijn benaderd wat vrijer hun mening geven over het gastouderbureau waarbij ze zijn aangesloten.

We hebben tien gastouders een bezoek gebracht. Bij de keuze voor de gastouders is rekening gehouden met regionale spreiding en met variatie grote stad – platteland. Met elke gastouder is een afspraak gemaakt voor een bezoek en een gesprek. De gesprekken met gastouders hebben cruciale aanvullende informatie opgeleverd over de volgende aspecten:

1. Sinds wanneer is iemand gastouder en sinds wanneer innovatieve gastouder?

2. Welke vorm van innovatieve gastouderopvang biedt de gastouder aan en om hoeveel kinderen in welke leeftijden gaat het?
 3. Heeft de gastouder ook eigen kinderen?
 4. Wat was de reden om innovatief gastouder te worden?
 5. Is de gastouder door het gastouderbureau voldoende geïnformeerd over het feit dat het om een innovatieve vorm van opvang gaat en dat deze tijdelijk is? Is de gastouder op de hoogte van de geldende criteria?
 6. Voelt de gastouder zich voldoende ondersteund door het gastouderbureau?
 7. Maken gastouders gebruik van (aanwezigheids)roosters?
- Naast de informatie die verzameld werd over de feitelijke gang van zaken en het profiel van de gastouder, is ook gekeken of datgene wat de gastouderbureaus rapporteerden over bezoeken en kwaliteitscriteria ook in de praktijk wordt gebracht.
8. Op welke manier vinden registratie en kwaliteitscontrole plaats door het gastouderbureau en welke eisen stelde het gastouderbureau aan de innovatieve gastouder?

2.6 Onderzoek vraagouders

Er zijn 2500 vraagouders benaderd, waarvan er ongeveer 500 gebruik maken van gastouderopvang⁶. Deze ouders hebben een bericht gehad via e-mail met het verzoek deel te nemen aan het onderzoek door middel van het invullen van een internetvragenlijst. Aan de ouders zijn de volgende vragen gesteld:

1. Maakt u gebruik van innovatieve gastouderopvang?
2. Om welke vorm gaat het (innovatief in de zin van meer dan vier kinderen (I) of innovatief in de zin van niet in het woonhuis gevestigd maar in een andere ruimte (II) of beide (III)?
3. Sinds wanneer maakt u gebruik van innovatieve gastouderopvang?
4. Voor hoeveel kinderen?
5. Hoe oud zijn deze kinderen?
6. Hoeveel kinderen zijn er maximaal aanwezig op de dag(en) dat uw kind(eren) wordt/worden opgevangen?
7. Wat is voor u de reden om voor gastouderopvang te kiezen?
8. Hoe vindt u het dat uw gastouder meer dan vier kinderen opvangt / kinderen buiten de woonsituatie opvangt?
9. Hebt u bewust gekozen voor deze innovatieve gastouderopvang? Zo ja, waarom?
10. Bent u tevreden met de innovatieve opvang en de uitvoering ervan?
11. Zou u in de toekomst ook kiezen voor innovatieve gastouderopvang?

In dit hoofdstuk hebben we beschreven hoe bij verschillende actoren informatie is verzameld. Ter afsluiting volgt hieronder een overzicht van de aantallen respondenten. Voor zover van toepassing is ook de omvang van de steekproef vermeld.

Tabel 2.2 Overzicht respondenten van de verschillende deelonderzoeken

	Steekproef	Respons
Gastouderbureaus: internet survey	705	292
Gastouderbureaus: telefonische interviews	n.v.t.	45
GGD-inspecteurs: telefonische interviews	n.v.t.	10
Gastouders: bezoeken en gesprekken	n.v.t.	10
Vraagouders: internet survey	ca. 500	187

In de nu volgende hoofdstukken worden de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. We doen dat per onderzoeksvraag. In hoofdstuk 3 beschrijven we het aanbod van innovatieve gastouderopvang, in hoofdstuk 4 de kwaliteit van de innovatieve gastouderopvang; in hoofdstuk 5 de redenen van gastouders, vraagouders en gastouderbureaus om al dan geen innovatieve opvang aan te bieden c.q. te kiezen en in hoofdstuk 6 het toezicht op gastouderopvang door de GGD'en.

⁶ Voor de e-mailadressen mocht gebruik gemaakt worden van het respondentenbestand van BOinK

3. Het feitelijke aanbod van innovatieve gastouderopvang

In dit hoofdstuk beschrijven we de feitelijke situatie met betrekking tot innovatieve gastouderopvang. De volgende vragen komen aan de orde:

1. Hoeveel gastouderbureaus bieden innovatieve gastouderopvang aan?
2. Hoeveel innovatieve gastouders zijn er?
3. In hoeverre is de innovatieve gastouderopvang regionaal gespreid?
4. Hoeveel kinderen, uitgesplitst naar eigen en niet-eigen, vangen deze gastouders op (in totaal en gemiddeld; tegelijkertijd en gedurende de week)?
5. Is er sprake van groei van het aantal gastouders sinds de invoering van het tijdelijk besluit en sinds de tussenmeting van Vyvoj?

3.1 Aanbod van innovatieve opvang: informatie uit de internetvragenlijst

Aan 705 gastouderbureaus is een verzoek gericht om mee te werken aan een internetenquête. In totaal hebben we 292 bruikbare vragenlijsten retour gekregen. Dat is een respons van 41 procent. Van de bureaus die aan de enquête hebben meegewerkt, bieden 151 bureaus (51%) innovatieve opvang aan.

Om na te gaan in hoeverre de responsgroep representatief is, hebben we deze vergeleken met de bureaus die niet hebben meegewerkt. Het belangrijkste achtergrondkenmerk waarover we beschikten was de vestigingsplaats. Op basis daarvan hebben we bekeken of er verschillen waren naar regio, gemeentegrootte en verstedelijking. De responsgroep blijkt nauwelijks af te wijken van de non-responsgroep. Bureaus uit niet-stedelijke gebieden zijn enigszins oververtegenwoordigd, maar het verschil is niet statistisch significant. Bovendien hangt stedelijkheid niet duidelijk samen met centrale vragen uit de enquête, dus er was geen reden om hiervoor een correctie toe te passen.

Gastouderbureaus met en zonder innovatieve opvang

In de onderstaande tabel maken we een uitsplitsing naar verschillende typen innovatieve opvang.

Tabel 3.1 Gastouderbureaus met en zonder innovatieve opvang

	Abs.	%
Geen innovatieve gastouderopvang	125	43%
Type 1: opvang van 5 of 6 (niet eigen) kinderen	92	32%
Type 2: opvang niet in de woonsituatie	3	1%
Combinatie type 1 en 2	56	19%
Geen antwoord	16	6%
Totaal	292	100%

Bij de grootste groep komt alleen type 1 voor (opvang van meer dan vier kinderen). Alléén type 2 (opvang buiten de woonsituatie) komt erg weinig voor. Een aanzienlijke groep biedt beide typen aan.

Van de 151 bureaus die innovatieve opvang aanbieden, zijn er slechts vijf die *uitsluitend* innovatieve opvang aanbieden. De overige bureaus bieden zowel reguliere als innovatieve opvang aan.

Innovatieve opvang wordt vooral aangeboden door de wat grotere gastouderbureaus. Gemiddeld werken er bij de bureaus mét innovatieve opvang ruim twee maal zoveel gastouders als bij bureaus met alleen traditionele opvang. In de onderstaande tabel presenteren we naast het aantal gastouders per bureau ook het aantal en percentage ouders dat innovatieve opvang verzorgt. Bij de berekening van het landelijke percentage innovatieve opvang hebben we een correctie toegepast. We hebben rekening gehouden met de opvang en het aanbod van enkele zeer grote gastouderbureaus die niet of deels hebben meegewerkt aan het onderzoek, omdat het van grote invloed zou zijn op de berekening wanneer deze buiten beschouwing zouden blijven.

Tabel 3.2 Gastouders met of zonder innovatieve opvang *

Gastouderbureaus...	gem. aantal gastouders per bureau totaal	gem. aantal gastouders per bureau met innovatieve opvang	pct. gastouders innovatieve opvang
zonder innovatieve gastouderopvang (N = 125)	90	0	0%
met innovatieve opvang (type 1, 2 of combinatie) (N = 151)	168	10,5	6,3%

* Gewogen gemiddelden en percentages; rekening houdend met beschikbare gegevens over de omvang van de populatie, voor zover bekend

Voor zover gastouderbureaus innovatieve opvang bieden, geldt dit slechts voor een kleine minderheid van de gastouders die erbij zijn aangesloten. Van alle gastouders samen (werkzaam voor bureaus met en zonder innovatieve opvang) biedt 5,6 procent innovatieve opvang aan. Als we alleen kijken naar de bureaus die innovatieve opvang in hun pakket hebben dan is het percentage 6,3 procent.

Ter vergelijking: in het onderzoek van Vyvoj ging het (berekend over de bureaus die innovatieve opvang in hun pakket hebben) om 7 procent. Het *percentage* is dus in de afgelopen anderhalf jaar niet gestegen. Wel is het aantal gestegen. Vyvoj vond 57 bureaus die innovatieve opvang bieden. In het onderhavige onderzoek zijn al 151 van bureaus gevonden die innovatieve opvang aanbieden. Dit aantal ligt in werkelijkheid hoger, omdat niet alle bureaus hebben meegewerkt aan het onderzoek.

We hebben ook gevraagd in hoeverre er werkelijk gebruik gemaakt wordt van innovatieve gastouderopvang. Dat het aanbod er is, wil op zich nog niet zeggen dat van dit aanbod gebruik wordt gemaakt. Slechts een derde van de bureaus heeft deze vraag beantwoord (52 van de 151 bureaus met innovaties gastouderopvang). Bij vrijwel al deze bureaus (50 van de 52: 96%) wordt de innovatieve opvang ook werkelijk gebruikt. Aangezien de respons op deze vraag laag is, moeten we er rekening mee houden dat het percentage bureaus waar gebruik gemaakt wordt van innovatieve opvang in werkelijkheid iets lager ligt. Dit betekent dat het percentage

gastouders met innovatieve opvang ook iets lager ligt dan de ongeveer 6,3 procent die we eerder noemden.

Er is geen relatie gevonden tussen het aanbod aan innovatieve gastouderopvang en gemeentegrootte (inwonersaantal). Bureaus met innovatieve gastouders treffen we even vaak aan in kleine als in grote gemeenten. Ook hebben we geen relatie gevonden tussen het aanbod en de regio. Het percentage gastouderbureaus met innovatieve opvang is in Noord-, Oost, West- en Zuid-Nederland ongeveer even groot.

Dat neemt niet weg dat er wat betreft de spreiding van de innovatieve gastouders wel een verschil zou kunnen zijn met de reguliere gastouders, want, zoals al eerder werd aangegeven, de vestigingsplaats van het gastouderbureau is niet in alle gevallen gelijk aan het werkgebied van het bureau. Een verschil in spreiding tussen reguliere en innovatieve gastouders kunnen we niet uit de resultaten van de internetvragenlijst afleiden. Dan zouden alle gastouders - regulier en innovatief – afzonderlijk benaderd moeten worden.

Aantal kinderen per gastouderbureau

De bureaus met innovatieve gastouderopvang vangen gemiddeld 280 kinderen op. Het aantal kinderen varieert van minder dan 10 tot meer dan 2000. Hieronder volgt een overzicht.

Tabel 3.3 Aantallen kinderen per gastouderbureau op bureaus met innovatieve opvang (N = 112)

Gastouderbureaus met ...	pct. gastouderbureaus
≤ 50 kinderen	20%
51 – 100 kinderen	15%
101 - 200 kinderen	24%
201 - 300 kinderen	12%
200 – 500 gastouders	15%
> 500 gastouders	14%
Totaal	100%

Let wel, niet al deze kinderen worden opgevangen door ouders met innovatieve opvang. We meldden al dat ongeveer 6 procent van de gastouders bij deze bureaus innovatieve opvang bieden (zie tabel 3.2. In de enquête is gevraagd hoeveel kinderen deze innovatieve gastouders tegelijkertijd opvangen).

Tabel 3.4 Aantal kinderen dat gelijktijdig wordt opgevangen door innovatieve gastouders

	Abs.	%
<i>Aantal niet-eigen kinderen innovatieve opvang type 1 (N = 43)</i>		
< 4 kinderen	4	9%
4 kinderen	11	26%
5 kinderen	23	53%
6 kinderen	5	12%
<i>Aantal eigen kinderen innovatieve opvang (N = 114)</i>		
0 kinderen	31	27%
1 kind	36	32%
2 kinderen	39	34%
> 2 kinderen	8	7%

Voor zover er meer dan vier (niet-eigen) kinderen worden opgevangen, zijn dat er meestal 5. Opvang van 6 kinderen komt veel minder vaak voor. Uit het onderzoek van Research voor Beleid (zie hoofdstuk 1) blijkt dat de reguliere gastouders gemiddeld 1-2 niet-eigen kinderen per week opvangen.

Het aantal eigen kinderen dat deelneemt aan de opvang is doorgaans beperkt. Een groter aantal dan twee eigen kinderen komt zelden voor.

3.2 Vraagouders over de innovatieve opvang

Om de mening van ouders over innovatieve opvang te peilen, is een enquête gehouden onder ouders die gebruik maken van innovatieve gastouderopvang. Ten behoeve van de enquête is het respondentennetwerk van BOinK benaderd. De ouders in dit netwerk maken gebruik van verschillende vormen van kinderopvang: kinderdagverblijven, gastouderopvang en buitenschoolse opvang. Het respondentennetwerk bestaat uit ongeveer 3000 ouders. Voor dit onderzoek zijn ongeveer 2500 ouders benaderd. Niet al deze ouders maken gebruik van gastouderopvang. Volgens gegevens van BOinK gaat het om maximaal 20 procent, ofwel 500 ouders. In totaal 187 ouders hebben hun medewerking verleend. Als we inderdaad 500 vraagouders hebben benaderd, is het responspercentage 37 procent. In hoeverre de ouders die aan de enquête hebben meegewerkt, representatief zijn voor de ouders die gebruik maken van gastouderopvang, valt niet precies te zeggen. We beschouwen de resultaten als indicatief.

Gebruik van innovatieve opvang

Van de ouders die hebben meegewerkt aan de enquête maken er 49 gebruik van innovatieve opvang (26 procent).

Tabel 3.6 Gebruik van innovatieve gastouderopvang, aantal en percentage ouders

	Abs.	%
Nee, geen innovatieve gastouderopvang	134	72%
Type 1: opvang van 5 of 6 (niet eigen) kinderen	38	20%
Type 2: opvang niet in de woonsituatie	3	2%
Combinatie type 1 en 2	8	4%
Geen antwoord	4	2%
Totaal	187	100%

De meeste ouders maken gebruik van type 1 (meer dan vier kinderen) of een combinatie van type 1 en 2 (opvang elders dan in de woonsituatie). Uit de enquête onder gastouderbureaus weten we dat dit de meest voorkomende vormen van innovatieve opvang zijn. Innovatieve opvang van type 2 alleen komt zeer weinig voor.

Sommige respondenten maken al sinds 2005 gebruik van innovatieve opvang, andere pas heel recent. Van de 49 ouders die gebruik maken van innovatieve opvang, hebben er 31 deze vraag beantwoord.

Tabel 3.7 Gebruik van innovatieve gastouderopvang, sinds wanneer?

	Abs.	%
2005	6	19%
2006	8	26%
2007	9	29%
2008	8	26%
Totaal	31	100%

De meerderheid van de respondenten (65 procent) maakt voor één of twee kinderen gebruik van opvang, maar er zijn er ook die vier of meer kinderen bij een gastoudergezin brengen. In tabel 3.8 geven we een overzicht. Het percentage (19%) dat meer dan vier kinderen bij de gastouder onderbrengt lijkt erg hoog. Het gaat hier maar om zes ouders, dus het is mogelijk dat zij inderdaad allemaal een groot gezin hebben, maar het is ook denkbaar dat deze ouders de vraag verkeerd hebben begrepen en bijvoorbeeld opgegeven hebben hoeveel kinderen hun gastouder in totaal opvangt.

Tabel 3.8 Aantal kinderen bij innovatieve gastouderopvang

	Abs.	%
1 kind	12	39%
2 kinderen	8	26%
3 kinderen	3	10%
4 kinderen	2	6%
> 4 kinderen	6	19%
Totaal	31	100%

De meeste kinderen van deze ouders gaan nog niet naar school. Het eerste kind op de gastouderopvang is meestal jonger dan vier jaar (55 procent). Dit percentage ligt vanzelfsprekend nog hoger bij het tweede en derde kind (respectievelijk 63 en 71 procent). De meeste kinderen die naar de gastouderopvang gaan, worden daar enkele dagen per week opgevangen. Tabel 3.9 geeft een overzicht.

Tabel 3.9 Aantal dagen dat ouders gebruik maken van innovatieve gastouderopvang

	Abs.	%
1 dag	5	17%
2 dagen	10	33%
3 dagen	9	30%
4 dagen	5	17%
5 dagen	1	3%
Totaal	30	100%

Gemiddeld maken de ouders tweeënhalve dag per week gebruik van gastouderopvang. De meest gebruikte dagen zijn maandag, dinsdag en donderdag. Van de woensdag en de vrijdag wordt niet half zoveel gebruik gemaakt.

4. Kwaliteit van de innovatieve gastouderopvang

Niet iedere gastouder komt in aanmerking voor het innovatief gastouderschap.

Gastouderbureaus beoordelen of een gastouder het predicaat ‘innovatief’ kan krijgen. Welke regels hanteren deze bureaus hiervoor? Hoe houden zij toezicht op de kwaliteit van de innovatieve opvang? Beoordelen ze die anders dan de ‘gewone’ gastouderopvang? Waarin onderscheiden gastouderbureaus en gastouders die innovatieve opvang aanbieden zich van de bureaus en gastouders die dat niet doen? Zijn er innovatieve gastouders/gastouderbureaus die zich door specifieke dienstverlening richten op bepaalde groepen vraagouders/kinderen?⁷ Deze vragen komen in dit hoofdstuk aan bod.

In de internetenquête voor gastouderbureaus is een vraag opgenomen over eventuele aanvullende eisen die gesteld worden aan innovatieve gastouders. Daarnaast is dieper op dit onderwerp ingegaan in de telefonische interviews met gastouderbureaus en zijn de volgende onderwerpen aan de orde gekomen:

1. Op welke wijze beoordelen de gastouderbureaus of er bij de gastouder sprake is van een pedagogisch verantwoorde situatie (bezoeken bij gastouders, hoe vaak, et cetera)?
2. In hoeverre spelen het aantal en de leeftijd van de eigen en niet-eigen kinderen een rol bij de beoordeling van de kwaliteit (bijvoorbeeld maximaal vier kinderen onder de vier jaar)?
3. Hanteert het gastouderbureau aanvullende eisen (ten opzichte van de GGD) voor innovatieve kinderopvang naast de eisen van de wet kinderopvang? Zo ja, welke (bijvoorbeeld pedagogisch beleidsplan, scholing en nascholing) en waarom? Hoe verschillen de aanvullende eisen voor innovatieve opvang van de eisen voor ‘reguliere’ opvang?
4. Welke aanpassingen en maatregelen treffen gastouders om in aanmerking te komen als ‘innovatieve gastouder’?
5. Hoe ondersteunen gastouderbureaus de innovatieve gastouders hierbij; welke diensten bieden zij aan om (toekomstige) innovatieve gastouders te faciliteren?

4.1 Pedagogische kwaliteit

In de interviews met gastouderbureaus is gevraagd of en hoe vaak zij bezoeken brengen aan gastouders en hoe zij de pedagogische kwaliteit bepalen.

Reguliere gastouders

Bijna alle gastouderbureaus geven aan dat zij, zoals wettelijk vereist is, twee maal per jaar een bezoek afleggen. Sommige bureaus deden dat eenmaal per jaar voor het ingaan van de nieuwe Beleidsregels kwaliteit kinderopvang en doen dat sindsdien tweemaal. Andere bureaus brachten

⁷ Te denken valt aan zeer ruime openingstijden voor vraagouders met onregelmatige werktijden, specifieke opvang voor kinderen met een beperking die in reguliere kinderopvang niet terecht kunnen, opvang van kinderen met een bepaalde religieuze achtergrond, opvang van kinderen van nieuwkomers etc.

altijd al tweemaal per jaar een bezoek. Aangezien de nieuwe regels nog geen jaar bestaan, is nog niet voor alle bureaus duidelijk of ze de twee maal per jaar gaan halen.

De gastouderbureaus die we hebben gesproken, zien de gastouders over het algemeen vrij regelmatig. Naast de twee jaarlijkse bezoeken is er meestal ook een bezoek bij de intake. Op dat moment wordt voor het eerst een inschatting gemaakt van de pedagogische vaardigheden van de gastouder en wordt het huis beoordeeld. Daarnaast zijn er bezoeken bij iedere nieuwe koppeling tussen kind/vraagouder en gastouder en vinden er evaluatiegesprekken plaats met gastouder en vraagouder. Enkele bureaus leggen ook bezoeken af als er zich problemen voordoen of als er vragen zijn. Ook zijn er bureaus die bezoeken afleggen als een kind tweeënhalf of vier jaar wordt (overdracht naar peuterspeelzaal en basisschool). Over het algemeen geldt dat gastouderbureaus alle gastouders, of deze nu innovatief zijn of niet, tweemaal per jaar een bezoek brengen of dat van plan zijn. Overigens rekenen zij de intake- en evaluatiegesprekken daarbij dikwijls mee.

Bij het beoordelen van een pedagogisch verantwoorde situatie is *veiligheid* het sleutelwoord. Dat wordt meestal als eerste genoemd en dan gaat het niet alleen om de veiligheid van het huis en de omgeving, maar ook om een veilige en vertrouwde sfeer. In de tweede plaats gaat het om de *persoon van de gastouder*. Er worden allerlei vaardigheden genoemd waaraan deze zou moeten voldoen: communicatief vaardig, gevoel voor kinderen, sociaal, moet kennis hebben over de ontwikkeling van kinderen, moet verzorgd en hygiënisch zijn, moet goed met vraagouders overweg kunnen, enzovoort. Opvallend is dat ook het niet in eerste instantie op geld belust zijn, vaak genoemd wordt als selectiecriteria voor het gastouderschap. Twee van de vier geïnterviewde bureaus die oppas aan huis van de vraagouder organiseren, stellen strikte eisen aan de opleiding. Een van deze bureaus wil dat de Nanny-opleiding gevolgd is, een ander bureau vraagt minimaal SPW3. Als derde aspect wordt het *huis* genoemd: dat moet voldoende mogelijkheden bieden voor kinderen om zich onbelemmerd te kunnen ontwikkelen. Een goede buitenruimte en rustige slaapruidtes zijn daarbij onder andere belangrijk.

De beoordeling van de kwaliteit, met name de pedagogische kwaliteit vindt op verschillende manieren plaats.

1. Sommige bureaus hebben op basis van de vier pijlers in de Wet kinderopvang een pedagogisch beleids- of werkplan geschreven waaruit zij praktische vragen halen die zij voorleggen aan kandidaat-gastouders. Er vindt dan een gesprek plaats over opvoeding aan de hand van allerlei praktische vragen, dus: hoe ga je om met tv kijken en computeren, slapen, eten en drinken, straffen en belonen, ruzies tussen kinderen, laat je kinderen vrij of ben je streng etc. Een bureau merkt op dat reguliere gastouders zich wellicht wat meer (kunnen) aanpassen aan de wensen van vraagouders op pedagogisch gebied dan de innovatieve. Hoe meer kinderen, hoe meer er algemene regels gehanteerd moeten worden.
2. Bemiddelingsmedewerkers van andere bureaus benaderen de beoordeling van de kwaliteit gevoelsmatiger en stellen zich bijvoorbeeld de vraag: 'Zou ik hier mijn eigen kind met een veilig gevoel achterlaten?' of 'Krijg ik een goed gevoel bij deze gastouder?' Termen die in dat verband gebruikt worden, zijn: 'fingerspitzengefühl', intuïtie, ongemakkelijk dan wel gemakkelijk gevoel erbij hebben, 'is iemand er voor de kinderen'.

Gastouderbureaus letten min of meer op dezelfde aspecten, maar het ene bureau legt de lat veel hoger dan het andere. Sommige bureaus (11 van de 45) zeggen dat een groot deel (soms meer dan de helft) van de gastouders in spé die zich aanmelden uiteindelijk afvalt, omdat ze niet aan de eisen voldoen. Andere geven aan dat het weigeren van een gastouder vrijwel nooit voorkomt.

Een aantal van de geïnterviewde gastouderbureaus heeft de criteria om gastouder te worden op papier gezet en deze zijn ook te vinden op de website van het gastouderbureau. Hieronder een voorbeeld van een gastouderbureau dat zowel reguliere als innovatieve gastouderopvang aanbiedt en dat een nauwkeurige omschrijving geeft van de eisen waaraan een gastouder moet voldoen.

Selectiecriteria gastouder

Persoonlijk:

- a) Minimale leeftijd 21 jaar
- b) Goede lichamelijke en geestelijke gezondheid
- c) Organisatietalent
- d) Verantwoordelijkheidsgevoel
- e) Open en flexibele instelling
- f) Continuïteit en stabiliteit in de opvang kunnen bieden
- g) Correct taalgebruik
- h) Enthousiast

Motivatie:

- a) Positieve houding tegenover kinderopvang
- b) Plezier in het omgaan met kinderen
- c) Uitdaging vinden om eigen baas te zijn

Ten opzichte van gastouderbureau:

- a) Bereidheid tot samenwerking met gastouderbureau
- b) Bereidheid tot accepteren van advies en begeleiding van gastouderbureau
- c) Bereidheid tot het bijwonen van thema-avonden
- d) Bereidheid regels van gastouderbureau te hanteren
- e) Meedenken met gastouderbureau en ontwikkelingen
- f) Het plegen van marketingactiviteiten voor en werven van vraagouders

Pedagogische kwaliteiten:

- a) Ervaring en kennis van de ontwikkeling van kinderen door eigen kinderen of door afgeronde pedagogische opleiding
- b) Aandacht voor en inzicht in het kind als individu
- c) In staat zijn tot het geven van warmte en geborgenheid
- d) In staat zijn tot het stimuleren van de ontwikkeling van het kind
- e) Het pedagogisch beleid van ... (naam bureau) tot uiting kunnen brengen

Omgevingsfactoren

- a) Het huis van de gastouder moet voldoen aan de eisen die worden gesteld in de checklist, zowel binnen als buiten (zie checklisten veiligheidsmanagement en gezondheidsmanagement)

- b) In de ruimtes waar de kinderen worden opgevangen mag niet worden gerookt
- c) Huisdieren moeten buiten het bereik van kinderen worden gehouden

Houding gastouder tegenover vraagouder:

- a) Open kunnen staan voor en respecteren van andere ideeën en levenswijze
- b) Zich kunnen inleven in de situatie van de vraagouders
- c) Bereidheid tot overleg en samenwerking
- d) Bereidheid en in staat zijn tot het maken en naleven van afspraken
- e) Bereidheid en in staat zijn problemen aanspreekbaar te maken
- f) Bereidheid tot het respecteren van de privacy van vraagouders
- g) Bereid zijn tot het dagelijks bijhouden van een schriftje voor het kind
- h) Bereid zijn tot het maken van de Kwekki's (eens per kwartaal)
- i) Bereid zijn tot het geven van kennismakingsochtenden en themaochtenden

Gezin van de gastouder:

- a) Gezinsleven moet positief staan tegenover de opvang van de gastkinderen
- b) Er mogen niet meer dan 4 resp. 6 kinderen (innovatief), eigen (pleeg- of stief-)kinderen niet meegerekend, onder de twaalf jaar, bij de gastouder aanwezig zijn. Heeft de gastouder ook de zorg voor eigen (pleeg- of stief) kinderen, dan beoordeelt het gastouderbureau of het verantwoord is dat deze gastouder gelijktijdig nog het maximaal toegestane aantal verzorgt

Innovatieve gastouders

Innovatieve gastouders krijgen meestal wat vaker bezoek dan reguliere. Niet uit principe, maar omdat er bij meer kinderen simpelweg vaker evaluatiegesprekken plaatsvinden, wellicht wat vaker een kind met problemen is, vaker een koppeling plaatsvindt of een gesprek als een kind tweeënhalve of vier jaar wordt.

De eisen waaraan een gastouder moet voldoen, wil er sprake zijn van een pedagogisch verantwoorde situatie, zijn voor innovatieve gastouderopvang meestal dezelfde als voor de reguliere gastouderopvang. Het gastouderbureau beoordeelt dan dezelfde aspecten als bij de reguliere gastouders, maar legt de lat bij innovatieve gastouders meestal hoger. Een beginnende gastouder kan zelden meteen innovatief gastouder worden. In de meeste gevallen is ervaring met kinderen of een kindgerichte opleiding een vereiste. Dat geldt zeker voor de vier geïnterviewde bureaus die alleen innovatieve opvang aanbieden. Zij beschouwen hun (aspirant-) gastouders als zelfstandig ondernemers in de kleinschalige kinderopvang en stellen de eis dat zij beschikken over basiskennis op het gebied van pedagogiek, communicatie en ondernemen. Er wordt een pedagogische bevoegdheid dan wel mbo-denk/werkniveau gevraagd en alle ondernemers dienen verplicht cursussen te volgen. 'Wij willen een volmondig ja op al onze vragen' zegt één directeur van een innovatief bureau. Dat betekent dat de gastouder een mbo-werk en denkniveau heeft, (bij dit bureau) bereid moet zijn te werken volgens antroposofische principes, bereid moet zijn een half jaar een dag per week scholing te volgen, bereid moet zijn een eigen bedrijfje te beginnen, verplicht aan intervisie en nascholing meedoet en vaak ook een aanbouw of uitbouw van het huis realiseert.

Redenen tot weigeren van een gastouder

Roken wordt in zeer veel interviews genoemd als reden om iemand af te wijzen. Ook huisdieren kunnen een afwijzingsgrond vormen, met name ‘enge honden’. Overigens valt op dat twee van de bezochte innovatieve gastouders huisdieren hebben (respectievelijk een hond en een kat). Op de derde plaats staat een huis dat niet geschikt is, bijvoorbeeld omdat het er vies of gevaarlijk is. Daarnaast zijn er tal van redenen genoemd die voorgekomen zijn. Enkele voorbeelden van redenen die ten grondslag lagen aan het weigeren van kandidaat-gastouders, zijn:

- De indruk dat het alleen om het geld gaat;
- De persoon staat zelf onder toezicht bij jeugdzorg;
- Een gewelddadige partner;
- Een paardenfokkerij aan huis waar het niet veilig was;
- Een papegaai die los vloog en overal poepte;
- Onverzorgd uiterlijk;
- Vreemde ideeën over opvoeding;
- De Nederlandse taal niet machtig.

Als er twijfel bestaat bij het bureau, dan worden kandidaat-gastouders daar niet altijd van op de hoogte gesteld, met name als het om ‘een gevoel’ gaat. Bij de bureaus die striktere criteria hanteren, gebeurt dat wel. In het eerste geval is de oplossing van de gastouderbureaus soms om de gastouder formeel wel toe te laten, maar er geen kinderen te plaatsen. Een enkele keer krijgt de gastouder het voordeel van de twijfel en worden er na plaatsing onverwachte bezoekjes gebracht (onder het mom van: ‘ik kom even iets brengen’). Bureaus waarbij striktere criteria gelden, verwijzen de gastouders in spé ook wel eens door naar een ander gastouderbureau. Bij de vier geïnterviewde bureaus die alleen innovatieve gastouders hebben, valt een groot deel, vaak de helft, van de geïnteresseerde gastouders af, omdat zij niet aan de eisen kunnen of willen voldoen: ‘Het gastouderbureau belooft een concept dat werkt, dat pedagogisch verantwoord is en waarmee je een goede boterham kunt verdienen, maar daar moet je wel de juiste vaardigheden voor hebben. Wij werken als collectief en willen een sterk merk zijn en blijven, herkenbaar voor ouders. Dat gaat niet met zwakke broeders en zusters’.

4.2 Leeftijdsbeleid

Vrijwel alle gastouderbureaus voeren een leeftijdsbeleid, zowel voor reguliere als voor innovatieve gastouderopvang. Dit beleid is vaak niet formeel vastgelegd. Bij het ene bureau is het leeftijdsbeleid veel strakker dan bij het andere.

Hoe ziet het leeftijdsbeleid er uit? In de antwoorden op deze vraag zijn baby’s, kinderen onder de vier jaar, gelijkmatige leeftijdsopbouw en draaglast van de gastouder, sleutelwoorden.

De meeste bureaus hebben het over een ‘evenwichtige leeftijdsopbouw’. Dit geldt voor alle gastouders, innovatief en niet-innovatief. Maar omdat innovatieve gastouders vijf of zes kinderen tegelijkertijd op mogen vangen, wordt het leeftijdsbeleid in zo’n situatie een stuk belangrijker. Gastouderbureaus geven aan in zulke gevallen strenger te kijken naar de leeftijdsopbouw en naar het maximaal aantal baby’s en/of kinderen onder de vier jaar (al dan niet inclusief de eigen kinderen).

De volgende criteria worden door het grootste deel van de gastouderbureaus gehanteerd voor alle gastouders:

Baby's

Er mogen maximaal twee baby's (onder de één jaar, soms onder de tien maanden of onder de anderhalf jaar) aanwezig zijn. Sommige bureaus hanteren de regel van maximaal twee kinderen onder de twee jaar of 'maximaal twee kinderen die nog niet kunnen lopen'. Vrijwel alle bureaus rekenen hierbij ook de eigen kinderen mee, dus dan gaat het in totaal om niet meer dan twee kinderen onder de één jaar.

Deze eis heeft veel te maken met het snel weg kunnen komen in geval van brand of een andere calamiteit. Ook vinden gastouderbureaus dat baby's veel aandacht nodig hebben, waardoor andere kinderen in het gedrang kunnen komen.

Kinderen onder de vier jaar

Wat betreft het aantal kinderen onder de vier jaar zijn er verschillen. De helft van de gastouderbureaus die innovatieve opvang bieden, hanteert de regel 'maximaal vier kinderen onder de vier jaar', ook voor innovatieve gastouders. Die mogen er dan wel twee BSO-kinderen, maar geen heel jonge kinderen bij hebben. Bij deze regel tellen de eigen kinderen meestal wel (in 8 van de 11 gevallen), maar soms niet mee. Eén gastouderbureau gaf aan dat 'maximaal vier kinderen onder de zes jaar' een regel is.

Er zijn ook gastouderbureaus die innovatieve opvang bieden en die het goed vinden als zes kinderen onder de vier jaar worden opgevangen. In sommige gevallen zijn er dan ook nog (maar dit komt heel zelden voor) eigen kinderen onder de vier jaar, zodat het uiteindelijke aantal op zeven of acht kinderen uit komt.

Enkele innovatieve bureaus tellen de eigen kinderen onder de tien jaar mee. Eén innovatief bureau kent aan alle leeftijden een 'gewicht' toe. Het aantal gewogen kinderen mag maximaal zes zijn, maar dat betekent in de praktijk dat er niet meer dan vijf kinderen tegelijk worden opgevangen.

Er is een bureau dat juist niet wil dat een gastouder vier kinderen onder de vier jaar combineert met buitenschoolse opvang, omdat dat heel lastig is met het halen en brengen van en naar school. Er mogen bij dat bureau wel zes kinderen onder vier jaar.

Twee innovatieve bureaus vinden zes kinderen onder de vier jaar eigenlijk te veel: 'Sinds de wetswijziging in 2005 kun je zes kinderen onder de vier jaar opvangen. Wij vinden dat erg veel en gaan dan wel kijken om te beoordelen of het verantwoord is bij de betreffende ondernemster. Dat botst dan wel een beetje met onze pedagogische visie'. Voor meer gastouderbureaus geldt dat zij hun eigen inschatting over het algemeen belangrijker vinden dan de regels. Ze schatten in of een gastouder nog een kind aan kan en hoe oud dat dan moet zijn. In geval van 'nood' breken ze hun eigen leeftijdsbeleid. Ook waar het gaat om eisen die aan gastouders worden gesteld vinden ze hun inschatting belangrijker dan strikte eisen: 'De één draait haar hand niet om voor de opvang van vier tot zes peuters, terwijl de ander al moeite heeft met twee kleine kinderen.'

Er is verwarring over wat de wet- en regelgeving voorschrijft op het gebied van leeftijden. In de beleidsregels, overgenomen uit het convenant Verantwoorde kinderopvang, staat dat er bij de

reguliere gastouderopvang maximaal vier kinderen onder de vier jaar mogen zijn, inclusief de eigen kinderen. Ten opzichte van innovatieve gastouderopvang is deze eis echter geschrapt. Altijd (zowel bij reguliere als innovatieve gastouderopvang) geldt dat het gastouderbureau beoordeelt of de samenstelling van de groep kinderen verantwoord is, waarbij de leeftijd van de eigen en niet-eigen kinderen wordt meegewogen. Sommige gastouderbureaus hanteren voor de innovatieve gastouderopvang ook de regel van maximaal vier kinderen onder de vier jaar en denken dat de wet verbiedt dat er meer dan vier kinderen onder de vier worden opgevangen. Anderen menen dat de wet aangeeft dat niet meer dan twee baby's tegelijk mogen worden opgevangen.

4.3 Eisen aan de innovatieve opvang

Innovatieve opvang vergt meer van gastouders. Verreweg de meeste gastouderbureaus stellen dan ook extra eisen aan innovatieve gastouders, naast de wettelijke eisen. Uit de internetenquête onder gastouderbureaus bleek het volgende:

Tabel 4.1 Eisen die gastouderbureaus stellen aan innovatieve opvang

Eisen op het vlak van:	Abs.	%
de achterwacht	127	84%
de kwaliteit van de gastouder	121	80%
de opvangruimte (binnen en/of buiten)	114	75%
de leeftijd van de kinderen	109	72%
informatieverstrekking aan vraagouders	84	56%
toezicht op veiligheid en gezondheid	71	47%
aanpassingen in het pedagogisch beleid	66	44%
anders	26	17%
geen extra eisen	8	5%
Totaal	151	100%

De meest voorkomende extra eisen hebben te maken met de beschikbaarheid van een 'achterwacht'⁸, met de kwaliteit van de gastouders en met de inrichting van de opvangruimte. Een minderheid van de bureaus stelt extra eisen aan veiligheid/gezondheid en pedagogisch beleid. De meeste bureaus hanteren hiervoor dezelfde eisen als voor de reguliere opvang. Andere eisen die meermalen door de bureaus worden genoemd zijn 1) het volgen van een extra cursus of training of het ontvangen van extra begeleiding, 2) alle vraagouders moeten akkoord zijn met de innovatieve opvang.

Tijdens de *telefonische interviews met de gastouderbureaus* is doorgevraagd naar de extra eisen die zij stellen aan innovatieve gastouderopvang. We zullen de eisen die in de tabel staan afzonderlijk langslopen.

Het leeftijdsbeleid is in de vorige paragraaf al aan de orde gekomen.

De eisen die de gastouderbureaus stellen op het gebied van de achterwacht zijn conform de wet- en regelgeving op dat gebied. Dat betekent dat de gastouder moet aangeven wie de achterwacht is en het gastouderbureau registreert dat. Bij de meeste bureaus blijft het daarbij, maar er zijn

⁸ Dit is wettelijk verplicht voor innovatieve gastouderopvang, maar de wijze van uitvoering varieert.

ook enkele gastouderbureaus die kennismaken met de achterwacht en verwachten dat hij/zij op koffieochtenden of themabijeenkomsten aanwezig is of die een VOG vragen van de achterwacht. Er is geen controle op de beschikbaarheid van de achterwacht. Sommige bureaus gaven desgevraagd aan dat dat misschien eigenlijk wel zou moeten, bijvoorbeeld door onverwachts op te bellen en te controleren of de achterwacht thuis is. Overigens blijkt uit de bezoeken bij de gastouders dat er in het geval van een calamiteit meestal ad hoc een oplossing wordt gezocht en dat lang niet altijd de geregistreerde achterwacht wordt ingeschakeld. Wat betreft de eisen aan de opvangruimte komt uit de interviews met gastouderbureaus naar voren dat zij verschillen in de eisen die zij aan de ruimte stellen. Sommige gastouderbureaus hanteren voor innovatieve gastouders dezelfde criteria voor vloeroppervlak als voor kinderdagverblijven (3,5 m² binnen en 3 m² buiten). Andere gastouderbureaus letten er vooral op of er voldoende speelruimte binnen en buiten is, dus of de woonkamer ‘een beetje leeg is’. Weer andere bureaus hebben niet omschreven hoe groot de ruimte moet zijn. Wel geven veel bureaus aan dat zij er op letten of er een aparte slaapruijnte is voor de kinderen die opgevangen worden en of er een buitenruimte is. Enkele innovatieve bureaus willen dat er een aparte opvangruimte is, bijvoorbeeld een garage of een serre, omdat ‘het heel moeilijk is om een woonkamer en keuken werkelijk veilig te maken voor kinderen’. De eisen die gastouderbureaus stellen aan de kwaliteit van de gastouder verschillen eveneens. Het komt zelden voor dat er opleidingseisen zijn omschreven. Eén bureau, een innovatieve, gaf aan een ‘mbo-werk- en denkniveau’ te eisen. Meestal gaat het om ‘opleiding of ervaring’. De meeste innovatieve gastouders hebben jarenlange ervaring met de opvang van kinderen en ook vaak zelf kinderen grootgebracht. Maar er is ook een groep jongere vrouwen die een opleiding voor de kinderopvang heeft afgerond en voor zichzelf wil beginnen. In beide gevallen achten de gastouderbureaus ze geschikt om meer dan vier kinderen op te vangen.

Sommige gastouderbureaus hebben de criteria voor innovatieve gastouderopvang expliciet beschreven. Deze zijn dan meestal ook te vinden op hun website. Een voorbeeld daarvan staat hieronder.

Criteria voor innovatieve gastouders

- De gastouder heeft ruime ervaring in de opvang van kinderen, het liefst binnen ... (de organisatie voor kinderopvang waar het gastouderbureau deel van uit maakt).
- De gastouder is in staat een groep kinderen te begeleiden.
- De gastouder draagt zorg voor een achterwachtingeregeling voor het geval van calamiteiten.
- De bemiddelingsmedewerker zorgt in overleg met de gastouder voor een evenwichtige leeftijdsverhouding van de kinderen, bijvoorbeeld 2 baby’s, 2 peuters, 2 schoolkinderen. De gastouder is in staat eventueel schoolkinderen te halen en te brengen (uitleenservice tweelingbuggy).
- De gastouder beschikt over voldoende speelruimte voor de kinderen, verder is er buitenspeelgelegenheid aanwezig. De veiligheid m.b.t. de opvang van kinderen in verschillende leeftijden is gewaarborgd.

Veranderde eisen en begeleiding sinds de gewijzigde beleidsregels

De gastouderbureaus is tijdens de interviews gevraagd naar de wijze waarop zij de begeleiding en eisen hebben aangepast na het ingaan van de gewijzigde beleidsregels.

Een deel van de 45 geïnterviewde gastouderbureaus geeft aan dat ze al voldeden aan alle eisen die gesteld worden. Eén bureau geeft aan de wijzigingen pas door te gaan voeren als definitief duidelijk is welke kant het opgaat met de gastouderopvang (gedoeld wordt op de nieuwe plannen van het Kabinet die in juni 2008 bekend zijn geworden). Alle andere bureaus geven uiteenlopende wijzigingen op, waarbij de meest genoemde veranderingen zijn: 1) het verplichten van de (kinder) EHBO-cursus en 2) de VOG die nu voor alle volwassen huisgenoten verplicht is.

Door gastouderbureaus genoemde wijzigingen sinds 3 april 2008. De bureaus die al voldeden aan de eisen zijn hierin niet meegenomen.

- 20 bureaus zijn een EHBO-cursus gaan verplichten
- 15 bureaus eisen nu een VOG voor iedere volwassene in het huis waar de opvang plaatsvindt
- 5 bureaus bezochten hun gastouders eerst eens per jaar maar nu twee keer per jaar
- 4 bureaus hebben nu een protocol kindermishandeling of stellen gastouders daarvan beter in kennis
- 4 bureaus 'leggen meer vast en registreren meer'
- 3 bureaus hebben een introductiecursus/basistraining ingesteld
- 2 bureaus verplichten die introductiecursus nu
- 1 bureau is 'over het algemeen strenger geworden bij de selectie van gastouders'
- 1 bureau heeft het leeftijdsbeleid omtrent kinderen geformaliseerd
- 1 bureau zorgt er nu voor aanwezig te zijn bij alle kind-gastouderkoppelingen
- 1 bureau doet de intake van de vraagouder nu bij de vraagouder thuis in plaats van bij het gastouderbureau
- 1 bureau gaat nu samenwerken met een orthopedagoge 'om te voldoen aan het criterium dat gastouderbureaus kennis moeten hebben van pedagogiek'
- 1 bureau verricht de risico-inventarisatie nu voordat er een koppeling tot stand wordt gebracht
- 1 bureau heeft een oudercommissie ingesteld
- 1 bureau heeft een ongevallenregistratieformulier opgesteld

Met betrekking tot de VOG voor volwassen huisgenoten geeft een gastouderbureau aan dat dat een probleem is. Bij de inschrijving moet die verklaring er al zijn, maar soms komt het pas maanden later tot een koppeling en dan is de verklaring al niet meer geldig.

Eén gastouderbureau geeft aan dat in de contracten met de gastouders die voor april 2008 gesloten zijn, vermeld staat dat cursussen niet verplicht zijn. Die ouders kunnen nu dus alleen maar aangemoedigd worden. In de contracten van ná april 2008 die dit bureau heeft opgesteld, staat dat de EHBO-cursus verplicht is.

4.4 Aanpassingen en maatregelen die innovatieve gastouders treffen

Innovatieve gastouders investeren over het algemeen veel meer in aanpassingen van de ruimte of het kopen van materialen dan reguliere gastouders. Meestal hadden zij dat al gedaan voordat zij besloten om meer kinderen op te gaan vangen. Het gastouderbureau heeft zo nu en dan wel nog ergens op gewezen tijdens de risico-inventarisatie voor het innovatief gastouderschap. De aanpassingen die wij tijdens onze bezoeken gezien hebben, zijn heel divers.

- *veiligheid*. Zoals alle gastouders passen ook innovatieve gastouders hun huis aan om te voldoen aan de veiligheidseisen. Wel gaan innovatieve gastouders hierin vaak wat verder.
- *aanpassingen/aanbouw aan het huis*. Veel innovatieve gastouders hebben van hun huis een mini-kinderdagverblijf gemaakt. Er is soms een aparte ruimte voor de opvang van de kinderen, een aparte verdieping van het huis of een aparte grote hoek van de kamer. Ook de vloeren zijn vaak aangepast, bijvoorbeeld geen vaste vloerbedekking meer. Soms is er een aparte slaapruiimte voor de kinderen gemaakt.
- *meubilair*. Bij innovatieve gastouders zie je veel verschoonfaciliteiten, tafels en bedden die je ook in de professionele kinderopvang tegenkomt. Het gaat dan om meubilair dat ergonomisch verantwoord is; de gastouders hoeft kinderen dan minder vaak te tillen.
- *speelgoed en ontwikkelingsmaterialen*. Veel innovatieve gastouders hebben een keur aan interessante en goede speel- en leermaterialen voor kinderen, zowel voor binnen (bv. houten ontwikkelingsgericht speelgoed) als voor buiten (skelters, bolderwagens, enz.).
- *scholing*. Bij sommige gastouderbureaus zijn innovatieve aspirant-gastouders verplicht een cursus te volgen voor zij met de innovatieve opvang mogen beginnen. Hieronder een voorbeeld.

Kandidaat-leidsters volgen een inleidende ondernemersopleiding voor de periode van ten minste een half jaar. Het doel van deze opleiding is tweeledig: het overdragen van kennis en het ontwikkelen van een onderzoekshouding ten aanzien van het maatschappelijk ondernemen in de kinderopvang. De opleiding omvat de modules: ondernemerschap als werkprincipe, persoonlijk ondernemerschap en pedagogie als professie. Ook uitgangspunten, gezamenlijke benadering en uitstraling naar buiten komen aan de orde. De opleiding wordt afgerond met een presentatie. Wanneer de praktijk voldoet aan de gestelde kwaliteitscriteria, ontvangt de leidster het certificaat en kan zij met de daadwerkelijke opvang een start gaan maken.

Het zijn vaak ook kleine aanpassingen waaruit blijkt dat het om een innovatieve gastouder gaat. Veel innovatieve gastouders hebben hun kinderdagverblijfje een naam gegeven. Zo is van buiten zichtbaar dat je aanbelt bij 'Plons' of bij 'De bamboebeer'. De entree laat vaak kinderkapstokjes zien en in de tuin staan veel speeltoestellen.

4.5 Steun van gastouderbureaus

Hoe ondersteunen gastouderbureaus de gastouders en is er verschil tussen de steun aan reguliere gastouders en de gastouders die 'innovatief' willen worden of zijn?

Alle gastouderbureaus die geïnterviewd zijn, bieden op de één of andere manier begeleiding, maar er zijn grote verschillen in de intensiteit en variëteit van de activiteiten die gastouderbureaus ontplooiën.

De bureaus die zowel reguliere als innovatieve gastouders in hun bestand hebben, maken over het algemeen geen onderscheid tussen beide typen gastouderopvang in de steun en begeleiding. Enkele bureaus doen dat wel. We beschrijven hieronder, van meest naar minst voorkomend, de soorten steun en begeleiding die de bureaus bieden voor alle gastouders, waarbij we aangeven of de bureaus onderscheid maken tussen reguliere en innovatieve gastouders.

Scholing en deskundigheidsbevordering - Een meerderheid van de gastouderbureaus biedt een EHBO-cursus aan of bemiddelt daarbij. Vele deden dat al, maar er zijn ook bureaus die dit sinds de nieuwe beleidsregels hebben ingevoerd. Ook geven de geïnterviewden aan dat het eerst tot het vrijblijvende cursusaanbod behoorde, maar sinds april 2008 verplicht gesteld wordt door het bureau. Ongeveer de helft van de gastouderbureaus organiseert met enige regelmaat thema-avonden voor gastouders. Ook heeft ongeveer de helft, dat zijn vaak dezelfde, een cursusaanbod op het gebied van pedagogie. Bij een minderheid van de bureaus zijn - met name startende - gastouders verplicht een introductiecursus te volgen. De bureaus die de cursussen niet verplicht stellen, klagen over de geringe belangstelling hiervoor bij de reguliere gastouders. Drie van de vier geïnterviewde bureaus die oppas aan huis leveren, besteden veel aandacht aan scholing. Een bureau stelt de Nanny-opleiding, die zij ontwikkeld hebben samen met een ROC, verplicht en een ander bureau heeft een opleidingsbudget per nanny dat besteed wordt aan cursussen en observaties. Ook kennen twee van de vier oppasbureaus verplichte nascholing. Veel bureaus, maar lang niet allemaal, hebben zich aangesloten bij de Gastouderacademie, die een e-learning cursus biedt, bestaande uit vier leermodules. Een enkel bureau organiseert, in aanvulling op de modules, praktijkbijeenkomsten voor de gastouders. De bureaus met weinig gastouders in het bestand vinden het lidmaatschap van de Gastouderacademie soms te duur. Sommige bureaus hebben speciaal voor de innovatieve gastouders een zwaarder en verplicht cursusaanbod. Het gaat dan om een opleiding of module die ontleend is aan SPW3 en die aangevuld wordt met administratieve vaardigheden, ondernemersvaardigheden c.q. bedrijfsvoering. In een paar gevallen is deze cursus samen met een ROC ontwikkeld, speciaal voor innovatieve gastouders. De vier geïnterviewde innovatieve bureaus kennen alle een dergelijke opleiding en stellen die ook verplicht. De onderwerpen die in de scholing aan de orde komen, zijn: omgaan met kinderen, omgaan met ouders, PR en werving en kinder-EHBO. Bij één bureau wordt de cursus afgesloten met het schrijven van een ondernemersplan. Twee innovatieve bureaus willen ook graag dat gastouders ervoor zorgen dat zij HKZ-gecertificeerd zijn.

Vrijwel alle gastouderbureaus met innovatieve gastouderopvang zien dat de innovatieve gastouders vaker naar cursussen komen en gemotiveerder zijn om zich bij te scholen dan de reguliere gastouders.

Materialen – Veel gastouderbureaus hebben een uitleenservice. Het gaat daarbij om tweelingbuggy's, kiddyboards, autozitjes, stoelverhogers en dergelijke. Ook zijn er gastouderbureaus die speelgoed- of knutselkisten uitlenen, soms gratis, soms tegen een vergoeding. Daarnaast kunnen gastouders via het gastouderbureau nogal eens een abonnement op de Speel-o-theek krijgen.

Het aanbod is bestemd voor zowel reguliere als innovatieve gastouders, maar innovatieve gastouders maken er wat vaker gebruik van, zo geven de geïnterviewden aan.

Administratieve ondersteuning – De meeste bureaus verzorgen de facturering voor de gastouders en bieden ondersteuning op administratief gebied.

Wat betreft de administratieve ondersteuning aan innovatieve gastouders zien we twee tegenover elkaar staande opvattingen. Er zijn bureaus die op dit gebied meer zelfstandigheid verwachten van hun gastouders: ‘We nemen ze niet aan het handje, want je bent niet voor niets zelfstandig ondernemer geworden, dus je moet wel zelf je administratie kunnen voeren’. Aan de andere kant zijn er bureaus die juist meer ondersteunen. Zij helpen de gastouders met het invullen van formulieren voor de belasting, verzorgen de facturering, bieden steun bij het maken van een ondernemersplan et cetera: ‘Wij helpen bij de administratie en innen het geld voor de innovatieve gastouders (niet voor de reguliere), omdat het om meer kinderen en dus ook meer geld gaat. We vinden het niet nodig dat de innovatieve gastouder daar lang op moet wachten’

Intervisie – Er is een flink aantal bureaus dat uitwisseling van ervaringen tussen gastouders stimuleert. Zo zijn er nogal eens koffie-ochtenden voor gastouders (waar kinderen meegenomen mogen worden), worden er uitjes georganiseerd, een ‘gastouderverwenaavond/dag’ of is er een intervisiegroep opgericht.

De bureaus met innovatieve gastouderopvang hebben iets vaker een intervisiegroep voor (innovatieve) gastouders, ook wel partneroverleg genoemd, waaraan deelname verplicht is.

Pedagogische ondersteuning – Veel bureaus bieden één of andere vorm van steun bij opvoedingsvragen van gastouders. Dat kan zijn in de vorm van een helpdesk, een vaste contactpersoon die gebeld kan worden of een pedagogisch spreekuur.

Voor innovatieve gastouders is op dit terrein geen specifieke ondersteuning. We zien hier eerder het omgekeerde: omdat de innovatieve gastouders meer ervaring hebben en/of een kindgerichte opleiding, hebben zij juist minder behoefte aan pedagogische ondersteuning. Sommige innovatieve bureaus willen dat innovatieve gastouders een eigen pedagogisch beleidsplan schrijven en bieden hulp daarbij.

Schriftelijke informatie – Een aantal gastouderbureaus heeft ook schriftelijk materiaal ter ondersteuning van de gastouders. Dat kan een informatiemap zijn, documentatie op de website of een nieuwsbrief die een paar maal per jaar uitkomt.

Voor innovatieve gastouders is er heel soms wat uitgebreidere documentatie beschikbaar, zoals een handboek met protocollen en formulieren en een brief die zij aan de vraagouders kunnen geven om ze op de hoogte te brengen van innovatieve gastouderopvang.

Overig – Er zijn door de geïnterviewde gastouderbureaus, naast de bovenbeschreven ondersteuning, ook nog enkele andere vormen van steun genoemd. Twee van de bureaus, een innovatieve en een oppasbureau, voeren respectievelijk coachingsgesprekken en functioneringsgesprekken met elke gastouder. Een bureau heeft een gastouderwerkgroep in het leven geroepen die het gastouderbureau adviseert op het gebied van beleid. Een gastouderbureau begeleidt de gastouders die stagiaires hebben. Een gastouderbureau biedt startende gastouders de mogelijkheid ‘mee te lopen’ met ervaren gastouders.

4.6 Tevredenheid over innovatieve opvang

De gastouderbureaus die innovatieve opvang bieden (dat zijn er 29 van de 45) is gevraagd of ze, over het algemeen genomen, tevreden zijn over innovatieve gastouderopvang. Ook is gevraagd naar een motivatie voor het oordeel. Daarnaast is gevraagd of de bureaus tevreden zijn over de *uitvoering* van deze vorm van kinderopvang.

Tevreden over innovatieve opvang

Tien van de 29 gastouderbureaus geven aan heel tevreden te zijn over deze vorm van opvang:

- 'Het is fantastisch. Deze ondernemers gaan er voor 120% voor'
- 'Deze kleinschalige kinderdagverblijven worden zeer gewaardeerd door ouders' (3x)
- 'Innovatieve gastouders ervaren veel voldoening in hun werk'
- 'Het zorgt voor meer capaciteit; dat is zeker voor de landelijke gebieden nodig'
- 'De innovatieve gastouders maken een zeer bewuste keuze'
- 'Het geeft meer flexibiliteit en dat is goed'
- 'Het is eigenlijk geen gastouderopvang maar het zijn mini-kinderdagverblijven'
- 'Het gaat vaak om zeer professionele opvang door gekwalificeerde krachten die we anders voor de arbeidsmarkt zouden verliezen'

Zeven gastouderbureaus die innovatieve opvang aanbieden zijn over deze vorm gematigd positief of weliswaar positief, maar dan wel onder strikte voorwaarden:

- 'Het kan goed gaan, maar absoluut niet voor elk kind en voor elke gastouder'
- 'Alleen in uitzonderlijke gevallen'
- 'Het moet voorbehouden blijven aan de 'parels'. Als iedereen het maar mag doen is de kwaliteit onvoldoende gewaarborgd'
- 'Ja en nee. Ik zou het liever niet zien. Slechts heel weinigen zijn er voor geschikt. Maar die doen het dan ook wel heel goed'
- 'Er is onvoldoende toezicht. Het kán goed gaan'

Twee gastouderbureaus die innovatieve opvang bieden, zijn het eigenlijk niet eens met deze vorm van opvang:

- 'Vier kinderen is een natuurlijk maximum, anders gaat de kleinschaligheid verloren'
- 'Het is alleen goed voor de portemonnee van de gastouder, niet voor het kind'

Tevreden over de uitvoering

Tien bureaus geven aan over de uitvoering van innovatieve opvang tevreden te zijn:

- 'Het gaat hier om zeer gemotiveerde gastouders'
- 'Het gaat om superbewuste goede gastouders'
- 'Ja, mits er betere kwaliteitscontrole mogelijk is'
- Ook hier wordt vaak aangemerkt dat het dan wel om de goede gastouders moet gaan

Zes bureaus geven aan dat de uitvoering van innovatieve opvang via hun bureau goed is, maar dat ze twijfels hebben bij de uitvoering via andere bureaus:

- 'De uitvoering bij Heemhuys, Thuishuis en Satellite is zeer goed, maar bij andere bureaus weet ik het nog zo net niet'
- 'Veel gastouderbureaus stellen geen aanvullende eisen aan innovatieve gastouders. Dat is slecht'
- 'Er moet veel meer en beter toezicht komen. Bij ons gaat het goed, maar elders ook?'
- 'Alleen als het gaat om maximaal 4 kinderen onder de 4 en eventueel twee BSO-kinderen, zoals dat bij ons gastouderbureau het geval is'

Twee bureaus hebben (nog) geen oordeel over de uitvoering:

- 'Ik kan het nog niet zeggen want onze pilot loopt pas net'

4.7 Verschillen tussen innovatieve en 'gewone' gastouderbureaus

Hoewel gastouderbureaus zeggen dat alle vraag- en gastouders er welkom zijn, zijn er toch grote verschillen tussen gastouderbureaus. Dat blijkt zowel uit de internetvragenlijst, uit de interviews met gastouders, uit de interviews met GGD-inspecteurs als uit de gesprekken met gastouders. Bureaus verschillen in grootte, in prijs, in de eisen die ze stellen, in de ondersteuning die ze geven, in de aandacht die ze geven aan gastouders, in de rol die ze spelen bij de bemiddeling enzovoort. Opvallend is dat er geen sterke relatie lijkt te bestaan tussen de diensten die gastouderbureaus bieden en de prijs die ze per maand vragen. Weliswaar doen goedkope (bijvoorbeeld 25 à 30 euro per maand per kind) gastouderbureaus meestal weinig aan bemiddeling, maar als we kijken naar de dienstverlening, dan zijn er tussen bureaus die ongeveer dezelfde diensten bieden toch zeer grote verschillen in prijs.

Eén van de verschillen tussen gastouderbureaus is of ze al dan niet innovatieve opvang bieden. Er is geen duidelijk onderscheid te maken in het profiel van bureaus die wel of niet innovatieve opvang aanbieden. Voor vrijwel alle bureaus geldt namelijk dat ze vooral reguliere gastouders in hun bestand hebben. Slechts gemiddeld 6,3 procent van de gastouders die ingeschreven staat bij een bureau dat innovatieve opvang aanbiedt, is innovatief. De meeste gastouders vangen maximaal 4 kinderen tegelijkertijd op.

Het is wel – voorzichtig – mogelijk om gastouderbureaus in te delen volgens een aantal profielen. Bij het ene profiel komt innovatieve opvang meer voor dan bij het andere. Het gaat om ideaaltypen, er zijn ook allerlei tussenvormen mogelijk.

1. 'Traditionele' gastouderbureaus

De grootste groep gastouderbureaus bestaat al vele jaren en richt zich in de eerste plaats op de reguliere gastouderopvang. Dit zijn de meer 'traditionele' gastouderbureaus. Deze bureaus rekenen bemiddeling tussen vraag en aanbod en ondersteuning op administratief en pedagogisch gebied aan gastouders tot hun belangrijkste taken. Zij richten zich voornamelijk op de 'gewone' vraag- en gastouders; ouders die opvang zoeken voor hun kind en gastouders die enkele dagen per week één kind of een paar kinderen willen opvangen. De gastouderbureaus doen vaak veel voor hun klanten. Ze hebben een standaardpakket bestaande uit informatie, een pedagogisch plan, et cetera. Ze bieden de cursussen die noodzakelijk zijn om goede gastouderopvang te bieden. Ook regelen ze soms vervanging en de achterwacht voor gastouders. Er is veel aandacht

voor beginnende gastouders (informatieavonden en dergelijke). Voorts organiseren zij regelmatig koffieochtenden of thema-avonden waar gastouders ervaringen kunnen uitwisselen. Hun gastouders hebben over het algemeen geen kindgerichte opleiding en hun vraagouders zijn wat minder bemiddeld, vergeleken bij de maatwerkbureaus die opvang aan huis bieden. Er worden meestal weinig eisen gesteld aan opleiding en ervaring van gastouders. De ‘traditionele’ gastouderbureaus hebben soms, maar lang niet altijd, innovatieve gastouders in hun bestand. Dat zijn er naar verhouding nooit veel. Het is dan ook meestal geen bewuste keuze van het gastouderbureau geweest om innovatieve opvang aan te bieden, maar dikwijls een gevolg van de vraag onder enkele gastouders die al vele jaren voor hen werkten en die de mogelijkheid wilden hebben om (incidenteel) meer dan vier kinderen op te vangen of die een inkomen uit de opvang wilden halen. Zij houden zich naar eigen zeggen vrij strikt aan de eisen voor wat betreft risico-inventarisatie gezondheid en veiligheid, aantallen kinderen, huisbezoeken, evaluatiegesprekken en in iets mindere mate aan de verplichting voor gastouders om EHBO-cursussen te volgen.

2. Innovatieve bureaus

In deze categorie vinden we de gastouderbureaus met alleen innovatieve gastouderopvang. Dit is een kleine groep. De gastouders bij deze bureaus zijn altijd ondernemer (zelfstandig of franchisehouder) en worden ook op die manier begeleid door het bureau. Er is dus veel aandacht voor het ondernemerschap en vrouwen die innovatief gastouder willen worden, moeten dikwijls eerst een cursus op dat gebied volgen. Ook vragen zij een pedagogische opleiding of mbo-werk/denk niveau. De bureaus willen uitstralen dat ‘niet zomaar iedere gastouder voor ons kan werken’. Twee van de vier geïnterviewde innovatieve bureaus bemiddelen niet tussen gast- en vraagouder en voeren geen evaluatiegesprekken. Zij zijn van mening dat de ondernemer zelf in staat moet zijn om de PR, de bemiddelings- en de evaluatiegesprekken te regelen. Wel bereiden zij de gastouders daar op voor in de cursussen. Drie van de vier geïnterviewde bureaus met alleen innovatieve opvang werkten al vóór april 2005, dus voordat de regeling werd ingevoerd, op deze wijze. Dit gebeurde bijvoorbeeld in het kader van een *Equal* project dat betaald werd uit ESF-gelden.

3. Kinderopvangorganisaties

Een aantal – meestal grote - kinderopvangorganisaties heeft een aparte afdeling voor gastouderopvang in het leven geroepen. De drie kinderopvangorganisaties met kinderdagverblijven, buitenschoolse opvang en gastouderopvang die geïnterviewd zijn, bieden veel professionele ondersteuning. Zij hebben een uitgebreide website, veel medewerkers in dienst en er staat veel op papier. Ook hechten zij sterk aan pedagogisch beleid. Daar staat soms wel een hogere prijs tegenover.

4. Subsidiebureaus

Er zijn ook gastouderbureaus die zich profileren als subsidiebureau. Zij werven bijvoorbeeld met ‘oppassubsidie voor oma’. Deze bureaus doen niet aan bemiddeling tussen gastouder en vraagouder. Zij regelen de administratieve kant; gastouders en vraagouders die elkaar al gevonden hebben (opa’s, oma’s, buurvrouwen, kennissen, enz.) kunnen via hen laten regelen dat ze subsidie krijgen. Deze bureaus werken meestal landelijk, bieden weinig service en

hebben veel koppelingen. Aan ons onderzoek hebben weinig van dit soort bureaus deelgenomen. Wel wordt er naar verwezen door gastouders die we bezocht hebben of andere gastouderbureaus. Sommige gastouders hebben namelijk kinderen via verschillende gastouderbureaus. Niet altijd omdat ze dat willen, maar ook omdat ouders zelf (nadat ze de gastouder gevonden hebben via website of mond-tot-mondreclame) een keuze maken voor het gastouderbureau.

5. Opvang in het huis van de vraagouders

Enkele gastouderbureaus richten zich met name op de wat meer bemiddelde vraagouders die opvang aan huis willen. In het onderzoek zijn vier van dergelijke bureaus geïnterviewd. Hieronder vallen de bureaus die bemiddelen tussen ‘nanny’s’ en vraagouders of die een leidster of een ‘oma’ leveren voor opvang bij de vraagouder thuis. Twee van de vier geïnterviewde gastouderbureaus die in deze categorie vallen, stellen opleidingseisen aan hun gastouders en houden functioneringsgesprekken. De leidsters en nanny’s zijn in dienst van het gastouderbureau.

Er zijn dus wel verschillen tussen gastouderbureaus, vooral wat betreft de service die ze bieden en de eisen die ze stellen, maar die vallen zeker niet volledig samen met het onderscheid innovatief – niet innovatief.

Er zijn nauwelijks gastouderbureaus die zich richten op heel specifieke groepen vraagouders/kinderen. Bij de meeste gastouders/gastouderbureaus zijn alle kinderen welkom. Ook voor innovatieve gastouders geldt dat. Sommige gastouderbureaus voldoen wel aan wensen van ouders om voor hun kind een (bijvoorbeeld) christelijke, antroposofische of Engelssprekende gastouder te zoeken.

5. Redenen om innovatieve gastouderopvang al dan niet aan te bieden

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk beantwoorden we de volgende onderzoeksvraag:

- Wat is de reden dat gastouderbureaus, gastouders en vraagouders al dan niet kiezen voor innovatieve gastouderopvang?

Bij de gastouderbureaus zijn we nagegaan wat de achterliggende redenen van gastouderbureaus, gastouders en vraagouders zijn om al dan niet te kiezen voor innovatieve gastouderopvang.

Daarmee is zicht verkregen op het profiel van gastouders die innovatieve opvang aanbieden en op de kenmerken van ouders die daar gebruik van maken. Bij een bezoek aan tien – door heel Nederland verspreide - gastouders die innovatieve opvang aanbieden is de vraag waarom zij deze vorm van gastouderopvang aanbieden eveneens ter sprake gekomen. De vraagouders tenslotte zijn apart benaderd met een internetvragenlijst.

In de volgende paragrafen beschrijven we de antwoorden voor elke groep afzonderlijk.

5.2 Redenen van gastouderbureaus

Survey

Uit de enquêteresultaten blijkt dat ongeveer de helft van alle gastouderbureaus innovatieve opvang aanbiedt, terwijl de andere helft dat niet doet. Daarnaast kwam naar voren dat van de bureaus die innovatieve opvang bieden, 90 procent dit een goede vorm van kinderopvang vindt. De opvang blijft volgens de voorstanders relatief kleinschalig, maar de winst ten opzichte van de bestaande gastouderopvang is dat innovatieve opvang meer mogelijkheden biedt en flexibeler is. Er worden door de voorstanders voordelen genoemd voor gastouders, voor vraagouders en voor kinderen.

Voor de gastouders is het aantrekkelijk dat innovatieve opvang uitdagender is. De meer ervaren en gemotiveerde gastouders kunnen er hun expertise in kwijt. Heel prettig is natuurlijk ook dat de inkomsten van innovatieve opvang hoger liggen dan van reguliere opvang. Een praktisch voordeel is de flexibiliteit. Innovatieve opvang kan gebruikt worden voor het opvangen van de ‘overloop’, de tijd dat de kinderen die vroeg op de dag komen nog niet zijn opgehaald en de kinderen die later komen (zoals BSO-kinderen) al zijn gebracht.

Voor de vraagouders heeft innovatieve opvang het voordeel dat het gemakkelijker is geworden om kinderen voor de dagopvang en de BSO in één gezin onder te brengen.

Voor de kinderen is het prettig dat ze meer speelkameraadjes hebben. Ze krijgen in een grotere groep ook iets meer structuur aangeboden en leren daar al aan wennen, hetgeen een goede voorbereiding is op de basisschool.

Er zijn ook bureaus die innovatieve opvang bieden, maar daar eigenlijk niet tevreden over zijn. Het nadeel is volgens deze bureaus dat het ten koste gaat van de kleinschaligheid. In een grotere groep krijgen de kinderen minder aandacht en er is minder rust. Een praktisch nadeel is dat je

als gastouder met veel kinderen minder ‘mobiel’ bent: je kunt niet zo makkelijk met de kinderen een uitstapje maken.

Verdiepende telefonische interviews

Van de 45 gastouderbureaus die we telefonisch hebben geïnterviewd, bieden er 25 innovatieve opvang aan. De helft van deze gastouderbureaus geeft aan dat het geen principiële keuze is geweest om innovatieve opvang aan te bieden, maar zij staan er meestal wel positief tegenover. De andere gastouderbureaus, waaronder de vier die alleen innovatieve opvang aanbieden, hebben hier wel zeer bewust voor gekozen.

De gastouderbureaus bieden innovatieve gastouderopvang aan om de volgende hoofdredenen:

1. Er is vraag naar onder gastouders (12x)
2. Het biedt de mogelijkheid om kleinschalige opvang te professionaliseren en de innovatieve gastouders c.q. de ondernemers kunnen er een inkomen uit halen (10x)
3. Er is vraag naar onder vraagouders (2x)
4. Het is belangrijk om kleinschalige professionele opvang te bieden zo dicht mogelijk bij het huis van de vraagouder (2x)

De meerderheid van de gastouderbureaus die telefonisch geïnterviewd zijn en innovatieve gastouderopvang aanbieden, is hiermee dus begonnen omdat er vraag naar was onder gastouders. Dikwijls wilde één gastouder het en is het langzaam gegroeid, zodat er nu wat meer innovatieve gastouders zijn, maar nergens heeft het innovatief gastouderschap een grote vlucht genomen. De voornaamste reden dat gastouders het aanvroegen, was het kunnen bieden van wat meer *flexibiliteit* in opvangtijden en –dagen. Gastouders die vier kinderen in principe een mooi aantal vinden, wilden de mogelijkheid hebben om af en toe, tijdelijk, een extra kind te plaatsen als er bijvoorbeeld een broertje of zusje uit eenzelfde gezin bij komt of als een kind vier wordt en buitenschoolse opvang nodig heeft. Ook als ouders flexibele werktijden hebben en soms opeens op een andere dag moeten werken, is het prettig als de gastouder niet steeds ‘nee’ hoeft te verkopen. Een paar gastouderbureaus vonden het prettig om bij een ervaren gastouder die genoeg ruimte had, een extra kind te kunnen plaatsen.

Daarnaast is er een groep gastouders die op de hoogte was van de regeling en deze aan wilde grijpen om op grotere schaal professionelere opvang te bieden. Bij deze gastouders ontstond de behoefte om het aantal op te vangen kinderen uit te breiden, zodat ze een *inkomen* uit de gastouderopvang konden halen. De gastouderbureaus die deze vraag kregen van hun (doorgaans zeer ervaren) gastouders, stonden hier positief tegenover. Twee gastouderbureaus tenslotte noemen expliciet een *vraag van ouders* die bijvoorbeeld een volgend kind wilden plaatsen bij de gastouder die eigenlijk al aan het maximum van vier kinderen zat, als reden om innovatieve opvang aan te gaan bieden.

Vijf bureaus bieden weliswaar innovatieve opvang aan, maar maken er geen reclame voor. Zij vinden het alleen geschikt voor een hele kleine groep gastouders - gastouders met veel ervaring die het aankunnen - dus het gastouderbureau stimuleert het niet, omdat de meeste gastouders er niet geschikt voor zijn. Wel geven zij aan dat zij heel tevreden zijn over deze vorm van opvang, maar dat komt dus ook, omdat het bureau heel kritisch is in het toestaan van innovatieve gastouderopvang.

Eén gastouderbureau ziet zich door de nood gedwongen om innovatief te zijn. De concurrenten bieden het aan, en om te voorkomen dat gastouders en vraagouders weglopen, biedt dit bureau het nu ook maar aan.

Zestien van de bureaus die we geïnterviewd hebben, bieden geen innovatieve opvang. De redenen die zij noemen om het niet aan te bieden, zijn:

1. Er is geen vraag naar (6x)
2. Het is geen goede opvang: een groep van 5 of 6 is te groot (5x)

Vier van de geïnterviewde bureaus bemiddelen voor opvang in het huis van de vraagouder. Zij geven aan dat er nooit meer dan vier kinderen bij één vraagouder zijn, dus dat er geen vraag naar is.

Een grote groep bureaus is dus gematigd tot zeer enthousiast over innovatieve gastouderopvang. Deze bureaus zien voordelen voor vraagouders en gastouders, omdat er meer flexibiliteit is en de wet de mogelijkheid biedt om – tijdelijk en/of incidenteel – meer dan vier kinderen op te (laten) vangen. Daarnaast is er een groep vrouwen die een inkomen uit de gastouderopvang wil halen: ‘Het is een prima mogelijkheid voor gastouders om aan de professionele top te staan, met name voor mensen met een SPW-opleiding of met jarenlange ervaring als gastouder. Die kunnen er hun baan van maken’. Bovendien zien zij in innovatieve gastouderopvang een mogelijkheid om de kleinschalige opvang te professionaliseren. Deze gastouders en de bureaus waarbij zij zijn aangesloten, beschouwen het als een vorm van kinderopvang die een tussenpositie inneemt tussen de kinderdagverblijven en de reguliere gastouderopvang. Ze wijzen er daarbij wel op dat het een aanvulling vormt op, maar nooit in de plaats kan komen van reguliere opvang, omdat er simpelweg niet genoeg gastouders zijn die meer dan vier kinderen willen en kunnen opvangen. Een klein aantal geïnterviewde bureaus vindt dat innovatieve gastouderopvang veel perspectief biedt voor de toekomst van de kinderopvang. Deze bureaus hanteren vrij strenge eisen. Gastouders die niet voldoen aan het door hen gewenste profiel (pedagogische bevoegdheid of veel ervaring met kinderen, een geschikte plek om veel kinderen op te vangen), komen bij hen niet in aanmerking. Zij juichen het toe dat vrouwen een inkomen kunnen halen uit de gastouderopvang en ondersteunen de gastouders die eigen ondernemer willen worden. Overigens maken zij bezwaar tegen de term gastouders; liever spreken zij van ondernemers.

Aan de andere kant van het spectrum vinden we de gastouderbureaus die tegen wil en dank innovatieve gastouderopvang aanbieden of hebben besloten deze vorm niet aan te bieden, omdat ze er principiële en soms praktische bezwaren tegen hebben. Deze gastouderbureaus zijn vaak minder tevreden over innovatief gastouderschap. Ze vinden dat het afbreuk doet aan het goede van gastouderopvang en vinden het niet verantwoord om iemand meer dan vier kinderen tegelijkertijd op te laten vangen. De argumenten hiervoor luiden: ‘In je eentje is zes kinderen gewoon te veel’, ‘Vier kinderen is een soort natuurlijke grens’, ‘Het huiselijke en kleinschalige gaat er af’, ‘Het is niet genoeg afgestemd op de behoefte van het kind’ en ‘Geld mag nooit het hoofdmotief zijn van de gastouder’. Er is ook een gastouderbureau dat vooral praktische problemen ziet: ‘Het is ingewikkeld met vervoer en voor het gastouderbureau is het te belastend om voor zes kinderen opvang te regelen als de gastouder ziek is’.

5.3 Redenen van gastouders

De geïnterviewde gastouderbureaus zien duidelijke verschillen tussen reguliere en innovatieve gastouders. De overgrote meerderheid van de gastouders vindt 2 of 3 kinderen meer dan genoeg. Dikwijls hebben zij zelf ook nog jonge kinderen en zijn daarom het grootste deel van de week thuis. Zij vinden het leuk om naast hun eigen kinderen nog voor andere kinderen te zorgen en beschouwen dat als een prettige bijverdienste. Veel innovatieve gastouders daarentegen willen een volwaardig inkomen uit de gastouderopvang halen. Zij werken dikwijls 40 tot 60 uur per week, omdat ze naast de uren dat ze opvang bieden ook nog allerlei andere taken (zoals administratie, pr, werving) vervullen.

In de motieven van gastouders om te kiezen voor innovatieve gastouderopvang die door de gastouderbureaus genoemd worden, is een tweedeling te zien. We komen twee ‘ideaaltypen’ tegen: 1) de innovatieve gastouders die de regeling handig vinden vanwege de grotere flexibiliteit en 2) de innovatieve gastouders die bewust voor deze vorm van opvang hebben gekozen.

Innovatief omwille van meer flexibiliteit

In de eerste plaats zijn er gastouders die al een tijd kinderen opvangen en wat meer flexibiliteit willen, bijvoorbeeld als er een tweede of derde kind geboren wordt in het gezin van de vraagouder of als iemand incidenteel op bepaalde dagen in de week ook opvang nodig heeft naast de reguliere dagen. Een veelgenoemde reden is de opvang van kinderen die vier jaar zijn geworden, al vanaf hun babytijd bij de gastouder zijn en voor wie behoefte is aan buitenschoolse opvang. Eén van de geïnterviewden zegt hierover: ‘Je kunt schuiven met dagen en tijden voor kinderen zonder meteen tegen het maximum aantal kinderen aan te lopen’. Het combineren van dagopvang en buitenschoolse opvang komt veel voor. De gastouderbureaus geven aan dat de meeste innovatieve gastouders drie of vier kinderen gedurende de hele dag opvangen en dan nog één of twee kinderen een paar uur na schooltijd.

Kortom, de flexibiliteit wordt gebruikt om ‘extra’ kinderen op te vangen voor:

- Enkele uren per week na schooltijd en op studiedagen van de school;
- Een overgangperiode (er wordt alvast een nieuwe baby geplaatst, terwijl over twee maanden het oudste gastkind naar school gaat);
- Ouders die af en toe moeten overwerken en extra opvang nodig hebben;
- Ouders die een tweeling of drieling krijgen en al een of meer kinderen bij de gastouder hebben ondergebracht.

Deze innovatieve gastouders vinden vier kinderen eigenlijk een goed maximum. Zij zijn dus niet uit principe innovatief en bieden ook niet altijd innovatieve opvang, maar af en toe wel. Zij zijn blij met de regeling vanwege de flexibiliteit die deze biedt.

Innovatief als bewuste keuze

Daarnaast bestaat er een groep gastouders die een eigen bedrijfje runnen. Ze werken als zelfstandige of als franchisenemer en willen een inkomen verwerven uit de gastouderopvang. Het bieden van innovatieve gastouderopvang is voor gastouders, volgens de gastouderbureaus, vaak een mooie mogelijkheid om zich verder te professionaliseren. Innovatieve opvang geeft

immers, vanwege de hogere inkomsten, ook de mogelijkheid om te investeren, bijvoorbeeld in aanpassingen in het woonhuis of daarbuiten, in scholing en in goede ontwikkelingsgerichte materialen. Deze gastouders hebben vaak een opleiding voor de kinderopvang (SPW), hebben een aantal jaren in een kinderdagverblijf of peuterspeelzaal gewerkt of zijn al heel lang gastouder.

De tien gastouders die we hebben bezocht, vallen allen in de tweede categorie: zij zijn nu ondernemer en zagen in de innovatieve gastouderopvang een mogelijkheid om een inkomen te verwerven met de opvang van kinderen aan huis. Sommigen van hen willen zich verder professionaliseren en volgen scholing op het gebied van pedagogiek.

We zagen hierboven dat niet alle gastouderbureaus ervan overtuigd zijn dat het opvangen van zes kinderen tegelijkertijd pedagogisch verantwoord is, zeker niet wanneer het zes kinderen onder de vier jaar betreft. De bureaus verschillen daarin van de innovatieve gastouders die we bezocht hebben, want deze gastouders zijn unaniem juist zeer enthousiast over de innovatieve opvang en vinden het een betere opvang dan de reguliere. Zij zijn overtuigd van de hoge kwaliteit die ze kunnen bieden. Men roemt de combinatie van een wat grotere groep, zodat er veel samen gespeeld kan worden en de huiselijkheid van de gastouderopvang. Zij vinden dat innovatieve gastouderopvang daardoor de voordelen van de reguliere opvang (kleinschalig en huiselijk) combineert met die van het kinderdagverblijf (professioneel, speelkameraadjes). Daarnaast geven de bezochte gastouders ook aan dat innovatieve opvang hen de mogelijkheid heeft gegeven om een bedrijfje te beginnen en een volledig inkomen te verdienen. Deze innovatieve gastouders hebben dus heel bewust gekozen voor de opvang van meer dan vier kinderen. Meestal gaat het hier dan om kinderen tussen de 0 en de 4 jaar. Voordelen die zij noemen zijn:

- Zes kinderen is behapbaar en geeft tegelijkertijd de mogelijkheid voor kinderen om veel interactie te hebben, het is voor de kinderen leuker, want ze hebben meer kans op een speelkameraadje van dezelfde leeftijd;
- Het is niet te veel om toch het echte gastgezingevoel te houden. De groepen blijven substantieel kleiner dan in kinderdagverblijven;
- Het is met 6 kinderen onder de 4 jaar mogelijk om er een volwaardig inkomen uit te halen;
- Daarmee hangt samen dat je in dat geval ook een achterwacht kunt betalen en veel goed materiaal kunt kopen.

De innovatieve gastouders die daar echt voor gekozen hebben, voldoen (over het algemeen) aan een bepaald profiel:

1. Veelal een pedagogische bevoegdheid
2. Vaak zelf ervaring in onderwijs of kinderopvang
3. Ontevreden/negatief over kinderdagverblijf als opvangvorm
4. Bereid om de nodige cursussen te volgen
5. Hebben vaak goede educatieve materialen
6. Zijn goed op de hoogte van alle regelgeving en plannen
7. Hebben nauwelijks hulp nodig van een gastouderbureau

We zijn in de bezoeken nauwelijks gastouders tegengekomen die naast 5 of 6 gastkinderen ook nog eigen jonge kinderen opvangen. De meesten hebben kinderen die al op de middelbare school zitten of het huis uit zijn. Mensen met eigen kleine kinderen kiezen over het algemeen voor één of twee extra gastkinderen. Ook hebben de meeste gastouderbureaus een beleid dat het opvangen van 5 of 6 kinderen naast eigen jonge kinderen, ontmoedigt. Uit de interviews met de gastouderbureaus komt evenwel naar voren dat het sporadisch wél voorkomt dat gastouders 7 of 8 jonge kinderen tegelijkertijd opvangen.

5.4 Redenen van vraagouders

De internetvragenlijst

Zoals al eerder aangegeven is een internetvragenlijst afgenomen onder ouders die gebruik maken van innovatieve gastouderopvang. Daarvoor is het respondentennetwerk van BOinK benaderd. Van de ouders die hebben meegewerkt aan de enquête maken er 49 gebruik van innovatieve opvang (26 procent). Meer cijfermatige informatie hierover staat in hoofdstuk 3.

Aan de ouders is gevraagd waarom ze hebben gekozen voor gastouderopvang. De kwaliteit van de gastouderopvang is de meest genoemde reden. Ouders hebben er vertrouwen in dat de gastouderopvang het beste is voor hun kinderen, beter dan een kinderdagverblijf. Praktische redenen (opvang van alle kinderen van 0 tot 12, onregelmatige werktijden, ontbreken van een kinderdagverblijf) spelen ook een rol. De kwaliteit van de gastouderopvang was voor bijna de helft van de ouders (44 procent) de belangrijkste reden. Als ‘andere reden’ werden flexibiliteit, kleinschaligheid en huiselijkheid meermalen genoemd.

Tabel 5.1 Reden om te kiezen voor gastouderopvang

	Genoemd als reden		Belangrijkste reden	
	Abs.	% *	Abs.	%
Gastouderopvang vind ik beter dan kinderdagverblijf	16	59%	12	44%
Gastouders vangen kinderen van 0-12 jaar op	11	41%	2	7%
Onregelmatige werktijden	6	22%	4	15%
Geen plaats bij kinderdagverblijf van mijn keuze	3	11%	2	7%
Geen kinderdagverblijf in de omgeving	2	7%	1	4%
Andere reden	9	33%	6	22%
Totaal	27	100%	27	100%

* de som van de percentages is groter dan honderd, omdat er meer dan één antwoord mogelijk was.

Ouders zijn niet alleen positief over gastouderopvang in het algemeen, maar ook over de *innovatieve* gastouderopvang. Dat geldt voor beide typen. Een ruime meerderheid staat positief tegenover de innovatieve opvang.

Tabel 5.2 Mening over innovatieve gastouderopvang voor eigen kinderen

	Type 1 meer dan 4 kinderen (N = 25)		Type 2 niet in de woonsituatie (N = 4)	
	Abs.	% *	Abs.	%
positief	20	80%	3	75%
neutraal	1	4%	1	25%
negatief	4	16%	0	0%
Totaal	25	100%	27	100%

* de som van de percentages is groter dan honderd, omdat er meer dan één antwoord mogelijk was.

Van de geënquêteerde ouders geeft de meerderheid aan bewust te hebben gekozen voor innovatieve opvang. Men is over het algemeen tevreden over de uitvoering en zou in de toekomst opnieuw voor deze vorm van gastouderopvang kiezen.

Tabel 5.3 Tevredenheid over innovatieve gastouderopvang (N = 26)

	Abs.	%
Bewust gekozen voor innovatieve gastouderopvang	17	65%
Tevreden met innovatieve opvang en de uitvoering ervan	21	81%
In de toekomst opnieuw keuze voor innovatieve opvang	22	85%

Uit de toelichtingen op de keuze blijkt niet altijd dat men bewust voor *innovatieve* opvang heeft gekozen. Voor een groot deel worden hier voordelen genoemd die ook gelden voor de reguliere gastouderopvang: kleinschalig, vertrouwen in de kwaliteit van de gastouder, huiselijke sfeer: ‘Het is geen speel fabriek, maar gewoon een thuis.’ Enkele ouders noemen wel specifieke eigenschappen van de innovatieve opvang: ‘Het is professioneler, maar toch kleinschalig’, ‘Gezellig en niet te groot, maar wel voor elke leeftijd kinderen om mee te spelen’, ‘Er waren al drie kinderen geplaatst, waaronder mijn kind. Alle drie kregen ze een broertje of zusje. Doordat de opvang innovatief is, konden ze allemaal worden geplaatst.’ Een ouder vat het mooi samen: ‘Flexibele opvang, persoonlijke aandacht en toch voldoende speelkameradjes.’

De tevredenheid heeft veelal te maken met de persoon van de gastouder: ‘Ze is er één uit duizenden!’ Voldoende aandacht voor de kinderen, noemen enkele ouders als reden voor hun tevredenheid. Eén ouder vindt het positief dat de gastouder met een stagiaire werkt, waardoor er meer individuele aandacht is voor alle kinderen. Maar niet alle ouders zijn tevreden. Eén ouder vindt de individuele aandacht op het kinderdagverblijf groter dan bij de gastouder: ‘De gastouder kan haar aandacht niet goed over de kinderen verdelen.’ Ook maken enkele vraagouders kanttekeningen bij de kwaliteit: ‘Je bent erg afhankelijk van die ene gastouder. In vervangers hebben we minder vertrouwen’, ‘De screening van de gastouders is onvoldoende: er wordt alleen gevraagd naar een bewijs van goed gedrag’, ‘De accommodatie is soms wel wat klein’, ‘Doordat er meer kinderen zijn, is het soms te druk.’

Dat de meeste ouders ook in de toekomst innovatieve opvang kiezen, heeft te maken met de reeds genoemde redenen. Kleinschaligheid blijft belangrijk, ook als de kinderen groter worden: ‘Ik wil niet dat mijn kinderen op een grote BSO-groep komen en dan niet hun verhaal kwijt kunnen.’ De betere mogelijkheden voor continuïteit worden ook gewaardeerd: ‘Vroeger zat de gastouder eerder ‘vol’. Nu hoeft er niet meer gewisseld te worden.’

Hoewel het om een beperkt aantal ouders gaat, is dit een indicatie dat de innovatieve gastouderopvang voorziet in een behoefte. De ouders die gebruik maken van innovatieve gastouderopvang zijn er in meerderheid positief over gestemd. Wat dat betreft is er geen verschil tussen het oordeel van ouders die al langere tijd innovatieve gastouderopvang gebruiken en zij die dit pas sinds kort doen.

De telefonische interviews met gastouderbureaus

In de telefonische interviews met gastouderbureaus is gevraagd waarom ouders ervoor kiezen hun kind bij een gastouder onder te brengen. Vrijwel alle redenen die genoemd worden, gelden zowel voor reguliere als voor innovatieve gastouderopvang. In tegenstelling tot wat uit de enquête onder ouders naar voren komt, zijn gastouderbureaus van mening dat de meeste ouders niet bewust voor innovatieve gastouderopvang kiezen.

We geven eerst een overzicht van de redenen die ouders hebben om voor *gastouderopvang* te kiezen, zoals genoemd door de gastouderbureaus en in volgorde van meest naar minst voorkomend.

1. Flexibele opvang nodig in verband met onregelmatige werktijden (zorg, politie, horeca), re-integratie op de arbeidsmarkt of een inburgeringscursus (22 x)
2. Bewuste keuze voor kleinschalige opvang in huiselijke situatie, afgestemd op de behoefte van het kind (15x)
3. Geen plaats op kinderdagverblijf of geen kinderdagverblijf aanwezig in de omgeving (7x)
4. Voor kinderen met gezondheidsproblemen (chronisch ziek, astma, allergie) of gedragsproblemen (autisme, ADHD) (5x)
5. Op zoek naar opvang door iemand met dezelfde religieuze achtergrond (5x)
6. Voor kinderen die 'niet gedijen' in een kinderdagverblijf (2x)
7. Gastouderopvang is goedkoper als iemand minder dan 11 uur opvang nodig heeft (2x)

Een deel van de ouders kiest bewust voor innovatieve opvang. De redenen die deze ouders hebben om specifiek voor *innovatieve gastouderopvang* te kiezen, zoals genoemd door de gastouderbureaus en in volgorde van meest naar minst voorkomend, zijn als volgt:

1. Als een kind vier jaar wordt en naar school gaat, willen ouders graag buitenschoolse opvang door de vertrouwde gastouder
2. Er moet ook plaats zijn voor een tweede of derde kind uit het gezin
3. Ouders zijn op zoek naar wat meer professionele, maar wel kleinschalige opvang
4. Mogelijkheid voor hun kind om met andere kinderen te spelen
5. Op zoek naar een gastouder die de mogelijkheid heeft om incidenteel ook op andere dagen opvang te bieden

Kortom, ouders die kiezen voor innovatieve opvang doen dan voornamelijk vanwege de flexibiliteit, die hen praktische voordelen biedt. Daarnaast hebben sommige ouders het idee dat deze opvang professioneler en beter is. Ook biedt een grotere groep meer kans op een speelkameraadje van de eigen leeftijd, en dat waarderen ouders.

6. Toezicht op (innovatieve) gastouderopvang

Gastouderbureauhouders moeten zich registreren in de gemeente waar zij gevestigd zijn, ook als zij een regionaal of landelijk werkgebied hebben. De gemeentelijke registers bevatten een overzicht van de aanbieders van kinderopvang, gastouderopvang en - gedeeltelijk - innovatieve gastouderopvang. Er bestaat geen verplichting om bij de innovatieve gastouderopvang te registreren om welke variant het gaat (maximaal 6 kinderen of opvang elders op het woonadres).

Aan de hand van het 'toetsingskader gastouderopvang' beoordelen de GGD'en of de gastouderbureaus voldoen aan de kwaliteitscriteria. Dit toezicht door de GGD vindt getrappt plaats, aangezien de GGD niet op de plek van de opvang zélf komt kijken. Er is met andere woorden geen directe toezichtrelatie tussen vraag- en gastouders en GGD, aangezien deze slechts bij het gastouderbureau gaat kijken. Op naleving van de verplichtingen uit de wet door gastouders wordt dus toegezien door de gastouderbureaus. Zij moeten bij de GGD aantonen dat de kwaliteit van de opvang bij de gastouder voldoet aan de kwaliteitseisen.

Een houder van een gastouderbureau draagt zorg voor een verantwoorde uitvoering van werkzaamheden van het bureau, waaronder wordt verstaan het tot stand brengen en begeleiden van gastouderopvang die bijdraagt aan een goede en gezonde ontwikkeling van het kind in een veilige en gezonde omgeving.

Wet Kinderopvang art. 49, lid 2

Dat neemt niet weg dat de GGD op verzoek kan beschikken over de (persoons)gegevens van gast- en vraagouders en daarvan gebruik kan maken door bijvoorbeeld gast- en vraagouders te bellen, een vragenlijst te sturen of te bezoeken. Vraag- en gastouders zijn niet verplicht tot medewerking.

De GGD maakt na toetsing een inspectierapport op, waarbij ook de zienswijze van de houder van het gastouderbureau wordt meegenomen, dat uiterlijk binnen drie weken na de vaststelling daarvan openbaar gemaakt wordt.

Per 3 april 2008 zijn er nieuwe beleidsregels van kracht geworden. Deze zijn rechtstreeks ontleend aan het nieuwe Convenant kwaliteit kinderopvang van de MOgroep, de Branchevereniging ondernemers in de kinderopvang en BOinK. Hierin zijn met name de regels voor gastouderopvang aangescherpt. Vanaf die datum is het gastouderbureau verplicht minimaal twee huisbezoeken per jaar af te leggen (intake- en koppelingsgesprekken niet meegerekend). Ook moet het gastouderbureau er onder andere op toezien dat de gastouders een EHBO-cursus hebben gevolgd, dat zij kennis hebben van de ontwikkeling van kinderen en Nederlands spreken.

Aan tien GGD-inspecteurs, verspreid over Nederland, hebben we tijdens een telefonisch interview een aantal vragen voorgelegd. Het gaat om de volgende vragen:

Huidige situatie

1. Let u in het toezicht op innovatieve gastouderopvang op andere dingen dan bij 'reguliere' gastouderopvang? (vloerooppervlak, binnen- en buitenruimte, veiligheid, speelmateriaal,

- ervaring/opleiding gastouder, achterwacht, leeftijden kinderen, huisbezoeken door gastouderbureau)?
2. Is er daarbij een verschil in de periode voor en na de nieuwe beleidsregels (april 2008)?
 3. Zijn er opvallende verschillen tussen reguliere en innovatieve gastouderbureaus die u als toezichthouder tegenkomt?
 4. Heeft u op adequate wijze toezicht kunnen houden op de innovatieve kinderopvang? Waarom wel, niet? Wat zijn de haken en ogen aan het toezicht? (vraag gesteld voor de periode voor en na het nieuwe convenant)
 5. Heeft u voldoende instrumenten om het toezicht goed uit te voeren? (vraag gesteld voor de periode voor en na het nieuwe convenant)
 6. Vindt u innovatief gastouderschap een verantwoorde vorm van kinderopvang? Waarom wel/niet, wat zijn de haken en ogen?

6.1 Huidig toezicht

Soort informatie

Wat vraagt de GGD aan de gastouderbureaus en in het bijzonder aan gastouderbureaus die innovatieve gastouders in hun bestand hebben? De tien interviews laten zien dat er enkele onderlinge verschillen zijn in de werkwijze van de GGD'en. Sommige GGD'en vragen bij gastouderbureaus dezelfde informatie op over innovatieve gastouders als over de reguliere gastouderopvang. Daarbij gaat het onder andere om de risico-inventarisatie, VOG's en EHBO-diploma. De meerderheid van de GGD'en maakt wel verschil tussen reguliere en innovatieve gastouderopvang en vraagt extra informatie over de innovatieve gastouders. Dat betreft dan meestal de achterwacht. Eén GGD wil graag weten welke aanvullende eisen het gastouderbureau zelf stelt aan innovatieve gastouders en op welke wijze het gastouderbureau dat controleert. Een andere GGD vraagt naar de visie van het gastouderbureau en gaat na hoe het zit met de pedagogische kwaliteit van de innovatieve gastouder, de beschikbare ruimte, de leidster-kind-ratio, de aanwezigheid van stagiaires en de informatie aan ouders over innovatieve gastouderopvang.

Instrumentering

Over de wijze waarop het toezicht op dit moment geregeld is, is geen enkele geïnterviewde GGD tevreden. Men is unaniem van mening dat een papieren controle tekort schiet. De GGD'en moeten afgaan op datgene wat het gastouderbureau aanlevert, maar kunnen niet in de praktijk checken of alles klopt wat er op papier staat. Dat geldt met name voor de risico-inventarisatie op het gebied van veiligheid en gezondheid. Het instrumentarium is weliswaar toereikend, zoals checklists, maar dat zijn instrumenten voor een papieren controle. Omdat het toezicht op getrapte wijze plaatsvindt en niet rechtstreeks, vinden vele geïnterviewden dat zij weinig in handen hebben om de kwaliteit van de (innovatieve) gastouderopvang te controleren. Sommige GGD'en, een minderheid, hebben zelf daarom enkele middelen toegevoegd. Zo is er een GGD die nagaat welke advertenties gastouderbureaus zetten. Deze GGD checkt ook de website ilocal.nl. Verschillende GGD'en maken een gastouderbureau erop attent als zij signaleren dat een gastouder zich bij meer dan één bureau heeft ingeschreven. Een andere GGD

checkt bij het Oranje Kruis of de gastouders waarvan het gastouderbureau aangeeft dat ze een EHBO-diploma hebben gehaald, dat ook daadwerkelijk hebben gedaan.

Een methode die veel GGD'en gebruiken voor het toezicht, is het laten invullen van vragenlijsten door gastouders en vraagouders. Doorgaans mag het gastouderbureau bepalen welke gast- en vraagouders zij een vragenlijst laat invullen. Omdat deze werkwijze niet altijd bevalt, de gastouderbureaus zullen kiezen voor hun 'beste' gastouders, zijn enkele GGD'en ertoe overgegaan zelf een steekproef te trekken uit de bestanden van de gastouderbureaus. De op die manier geselecteerde gastouders en vraagouders krijgen een vragenlijst met het verzoek deze in te vullen. Twee GGD'en bellen zelf regelmatig steekproefsgewijs gastouders op en één van deze twee belt ook vraagouders.

Een onderwerp dat in elk interview aan de orde werd gesteld door de GGD-inspecteur, was het al dan niet bezoeken van gastouders. De geïnterviewde GGD'en gaan enigszins verschillend met de wet- en regelgeving op dit punt om. Sommige zijn van mening dat de GGD altijd langs mag gaan bij gastouders, maar deze zijn niet verplicht iemand van de GGD binnen te laten. Andere GGD'en zijn van mening dat een GGD alleen bij een gastouder op bezoek mag gaan als er een vermoeden van misstanden bestaat.

Er zijn drie GGD'en die inderdaad bij gastouders op bezoek gaan. Een geïnterviewde van deze drie GGD'en gaat steekproefsgewijs op bezoek en haar is nog nooit de toegang geweigerd, zo gaf zij aan. Een andere GGD gaat op bezoek als de vragenlijst niet is teruggekomen. De derde GGD gaat op bezoek als er signalen binnenkomen, meestal van bureaus, zelden van het gastouderbureau, over misstanden. Zo kwam het voor dat een gastouder 12 kinderen opving. Zij stond bij meer dan één gastouderbureau ingeschreven.

Overigens zijn de geïnterviewden, ondanks hun opvattingen over de tekortschietende middelen voor een effectieve controle, van mening dat de meeste gastouderbureaus het goed doen: 'Er zijn veel goede, maar ook slechte gastouderbureaus en in dat laatste geval heb je als GGD weinig in handen om dat goed te controleren'.

Twee GGD'en maken melding van fors toegenomen papierwerk als gevolg van de 'wildgroei' van vooral de kleine gastouderbureaus. Een GGD ziet een positief verband tussen de omvang van een bureau en de kwaliteit, die hoog kan zijn door de schaalgrootte. Daar staat de opmerking van weer een andere GGD tegenover die een groot gastouderbureau juist niet associeert met kwaliteit. Zij kijkt naar het aantal ingeschreven gastouders en het aantal bemiddelingsmedewerkers: 'Een bureau met 500 koppelingen en twee bemiddelingsmedewerkers kan nooit het aantal benodigde bezoeken per jaar afleggen'.

Vershil voor en na april 2008

De meeste GGD'en vinden dat er na april 2008 meer handvatten voor het toezicht gekomen zijn en juichen dat toe. Zij kunnen nu meer vragen en controleren, zoals de EHBO-scholing, de achterwacht, het aantal huisbezoeken dat gastouderbureaus aan gastouders brengen, de VOG voor volwassen huisgenoten, de klachtenregeling, het bestaan van een oudercommissie en het protocol kindermishandeling. Niet alle gastouderbureaus hebben goed ingespeeld op de nieuwe regels, zo merkt een geïnterviewde op. De EHBO-cursussen zijn nog lang niet overal gevolgd.

Ook zijn niet alle gastouderbureaus strikt in de handhaving, omdat zij niet het risico willen lopen dat gastouders overstappen naar een 'minder streng' gastouderbureau. De nieuwe beleidsregels zijn nog maar relatief kort van kracht, dus eigenlijk is er sprake van een overgangperiode. In het toezicht houden GGD'en daar rekening mee.

De geïnterviewde GGD'en hebben met name behoefte aan een helder geformuleerd toetsingskader, waarbij de criteria voor kwaliteit strak geformuleerd zijn.

7. Conclusies

7.1 Aanbod van innovatieve opvang

Hoeveel gastouderbureaus bieden innovatieve gastouderopvang aan en hoeveel innovatieve gastouders zijn er?

Ongeveer de helft van de gastouderbureaus die de internetvragenlijst hebben ingevuld, heeft innovatieve gastouders in het bestand. De andere helft van de gastouderbureaus heeft dus geen innovatieve opvang. Van de 151 gastouderbureaus die innovatieve opvang aanbieden, zijn er slechts vijf die zich exclusief richten op innovatieve opvang.

De innovatieve gastouders maken slechts een klein deel uit van het totaal aantal gastouders: namelijk 5,6 procent. Als we alleen kijken naar de bureaus die ook of uitsluitend innovatieve opvang aanbieden, gaat het om 6,3 procent van de gastouders. Overigens hebben niet alle bureaus met innovatieve gastouders ook werkelijk de innovatieve status aangevraagd. Sommige bureaus ontberen deze status, maar bemiddelen wel voor één of twee innovatieve gastouders die kleine zelfstandige zijn.

De innovatieve gastouderopvang heeft dus een bescheiden aandeel in de totale gastouderopvang. Dat wordt bevestigd in de interviews. De gastouderbureaus wijzen erop dat innovatieve gastouderopvang een aanvulling vormt op, maar nooit in de plaats kan komen van reguliere opvang, omdat er niet genoeg gastouders zijn die meer dan vier kinderen willen en kunnen opvangen.

Welke varianten van innovatieve gastouderopvang worden aangeboden?

De grootste groep innovatieve gastouders is te rangschikken onder variant 1: de opvang van meer dan vier kinderen (32 procent van het totaal aantal gastouderbureaus biedt deze variant aan). Alleen opvang buiten de woonsituatie komt erg weinig voor (3 procent van het totaal aantal gastouderbureaus). Er zijn ook gastouders die onder beide varianten vallen, dus de opvang van meer dan vier kinderen en buiten de woonsituatie: 19 procent van de gastouderbureaus hebben dergelijke innovatieve gastouders in het bestand. 43% biedt geen enkele vorm van innovatieve opvang.

In hoeverre is de innovatieve gastouderopvang regionaal gespreid?

Er is geen relatie gevonden tussen het aanbod van innovatieve gastouderopvang en de gemeentegrootte. Bureaus met innovatieve gastouderopvang zijn in vergelijking met de reguliere gastouderopvang net zo vaak te vinden in de grote steden als in de plattelandsgemeenten en kennen een zelfde spreiding over de regio's. De vraag of de innovatieve gastouders meer te vinden zijn in bepaalde regio's kunnen we op basis van het onderzoek niet beantwoorden, omdat de vestigingsplaats van het gastouderbureau niet altijd dezelfde is als het werkgebied.

Hoeveel kinderen vangen de innovatieve gastouders op?

Het aantal kinderen bij reguliere en innovatieve gastouderbureaus varieert van minder dan 10 tot meer dan 2000. De bureaus die zowel reguliere als innovatieve gastouders aanbieden vangen gemiddeld 280 kinderen op. Voor zover er meer dan vier (niet-eigen) kinderen worden

opgevangen door innovatieve gastouders, zijn dat er meestal vijf (82%). Opvang van zes kinderen komt minder vaak voor (18%). Er zijn niet veel eigen jonge kinderen aanwezig bij de innovatieve gastouders.

Is er sprake van groei van het aantal gastouders sinds de invoering van het Tijdelijk besluit en sinds de tussenmeting van Vyvoj?

Er zijn naar verhouding maar weinig gastouders met de innovatieve status. Vergeleken bij de tussenmeting die door Vyvoj is uitgevoerd, is wel sprake van een toename van het aantal bureaus dat innovatieve opvang aanbiedt. In het Vyvoj-onderzoek zijn 57 bureaus gevonden, in het onderhavige onderzoek gaat het om 151 bureaus die innovatieve gastouderopvang aanbieden. Het werkelijke aantal ligt hoger, omdat niet alle gastouderbureaus hun medewerking hebben verleend aan het onderzoek.

7.2 Kwaliteit van innovatieve gastouderopvang

Op welke wijze beoordelen de gastouderbureaus of er bij de gastouder sprake is van een pedagogisch verantwoorde situatie?

Bijna alle gastouderbureaus geven aan dat zij twee maal per jaar een bezoek afleggen bij de innovatieve gastouder. Dat is niet anders dan bij de reguliere gastouders. Omdat er meer kinderen worden opgevangen, zien de gastouderbureaus de innovatieve gastouders wel vaker dan de reguliere gastouders. Er zijn immers vaker koppelingsgesprekken en evaluatiegesprekken met gast- en vraagouders. Ook kennen zij de innovatieve gastouders beter, omdat deze vaak trouwe bezoekers zijn van thema- en scholingsbijeenkomsten. Een enkel gastouderbureau heeft een aparte werkgroep of intervisiegroep in het leven geroepen voor innovatieve gastouders.

De pedagogische kwaliteit wordt doorgaans beoordeeld tijdens het eerste bezoek aan de gastouder die innovatieve gastouderopvang aan wil bieden. Er gelden vaak niet zozeer andere criteria dan voor reguliere gastouders, maar men is wel strikter in het hanteren van de eisen voor innovatieve gastouders. Het gaat erom of de gastouder in staat is de ontwikkeling van het kind in goede banen te leiden in een veilige en gezonde omgeving. Sommige bureaus hebben een vragenlijst ontwikkeld om de pedagogische kwaliteit te meten, vaak afgeleid van de vier pijlers in de Wet kinderopvang. Andere gaan meer af op hun intuïtie. De bureaus die alleen innovatieve opvang aanbieden, beoordelen ook de ondernemersvaardigheden van de innovatieve gastouder.

In hoeverre spelen het aantal en de leeftijd van de eigen en niet-eigen kinderen een rol bij de beoordeling van de kwaliteit?

De meeste gastouderbureaus voeren een leeftijdsbeleid, zowel voor reguliere als voor innovatieve gastouderopvang. Zij volgen voor de reguliere gastouderopvang de beleidsregels en passen deze soms ook toe op innovatieve gastouderopvang. Dat houdt in dat er niet meer dan vier kinderen onder de vier jaar aanwezig mogen zijn. Er zijn ook bureaus die wel toestaan dat er meer dan vier kinderen onder de vier tegelijkertijd worden opgevangen. Sommige bureaus tellen de eigen kinderen mee, andere niet. Veel bureaus hebben daarnaast als regel dat niet meer

dan twee baby's tegelijk worden opgevangen. Het leeftijdsbeleid wordt door sommige bureaus strak gehanteerd, terwijl andere bureaus vooral kijken naar wat de gastouder aankan.

Hanteert het gastouderbureau aanvullende eisen voor innovatieve kinderopvang naast de eisen in de Wet kinderopvang en het Tijdelijk besluit innovatieve opvang?

De gastouderbureaus geven aan dat zij extra eisen stellen aan: de achterwacht (84%), de kwaliteit van de gastouders (81%), de opvangruimte binnen en buiten (75%) en de leeftijd van de kinderen (72%). Uit de resultaten van de telefonische interviews komt echter naar voren dat er nauwelijks andere eisen aan de achterwacht worden gesteld dan die in de Wet en de beleidsregels staan. Allen controleren of er een achterwacht geregistreerd staat en daar blijft het bij. Er zijn enkele gastouderbureaus die kennismaken met de achterwacht en verwachten dat hij/zij op koffieochtenden of themabijeenkomsten aanwezig is. Er is geen controle op de beschikbaarheid van de achterwacht.

De extra eisen aan de gastouder betreffen vooral de ervaring. Het komt zelden voor dat iemand meteen als innovatief gastouder kan beginnen. De bureaus die zowel reguliere als innovatieve gastouderopvang aanbieden, zeggen dat zij het alleen aan hun zeer ervaren gastouders toestaan om meer dan vier kinderen op te vangen. Ook het hebben van eigen kinderen of ervaring in de kinderopvang achten bureaus dikwijls voldoende waarborg voor de kwaliteit van de gastouder. Een enkele keer komt er een vraag van iemand die onlangs een SPW3 of vergelijkbare opleiding heeft afgerond en innovatief gastouder wil worden. Ook die kwalificatie vinden de geïnterviewde gastouderbureaus voldoende. Bij enkele gastouderbureaus worden aspirant innovatieve gastouders verplicht een cursus te volgen voor zij met de innovatieve opvang mogen beginnen.

De eisen aan de binnen- en buitenruimte die gastouderbureaus stellen variëren. Sommige bureaus hanteren voor innovatieve opvang dezelfde eisen als voor kinderdagverblijven, andere kijken of er voldoende ruimte is, maar hebben niet gespecificeerd wat zij onder voldoende verstaan.

Welke aanpassingen en maatregelen treffen gastouders om in aanmerking te komen voor het predicaat 'innovatieve gastouder'?

Meestal hebben innovatieve gastouders hun huis al aangepast, omdat ze al heel lang gastouder zijn. De gastouderbureaus letten bij de innovatieve gastouders nog iets beter op een gezonde en veilige omgeving dan bij de reguliere gastouders. Benodigde aanpassingen liggen op het terrein van traphekjes, afdekplaatjes voor stopcontacten en losliggende snoeren. Sommige innovatieve gastouders hebben een aanbouw aan hun huis of een andere speciale ruimte ingericht voor de gastouderopvang. Soms kan echt gesproken worden van een mini-kinderdagverblijf.

Hoe ondersteunen gastouderbureaus de innovatieve gastouders?

De meeste gastouderbureaus maken geen onderscheid tussen reguliere en innovatieve gastouders in hun ondersteuningsaanbod. De begeleiding van gastouders richt zich op: scholing en deskundigheidsbevordering, uitlenen van materialen, administratieve ondersteuning, intervisie, pedagogische steun en schriftelijke informatie. De begeleiding van innovatieve gastouders onderscheidt zich van die van reguliere gastouders op de terreinen van scholing en intervisie. De scholing voor innovatieve gastouders is intensiever en uitgebreider, hierin komen

ook ondernemersvaardigheden aan de orde. Bovendien wordt scholing vaker verplicht gesteld en zijn er regelmatig verplichte intervisiegroepen voor innovatieve gastouders.

Waarin onderscheiden gastouderbureaus en gastouders die innovatieve opvang aanbieden zich van de bureaus en gastouders die dat niet doen?

Er is geen duidelijk onderscheid tussen de gastouderbureaus die wel en de gastouderbureaus die geen innovatieve opvang aanbieden. Vergeleken met de tussenmeting van Vyvoj zijn er nu veel meer bureaus die innovatieve opvang in hun pakket hebben. Deze bureaus zijn vermoedelijk niet echt anders gaan werken sinds zij ook innovatieve opvang bieden; het biedt een aanvulling op hun bestaande pakket.

Zijn er innovatieve gastouders/gastouderbureaus die zich door specifieke dienstverlening richten op bepaalde groepen vraagouders/kinderen?

In het onderzoek zijn geen innovatieve gastouders/gastouderbureaus gevonden die zich op een specifieke groep ouders richten. Voor alle gastouders geldt dat er verschillende redenen zijn waarom hun vraagouders hun kinderen door hen laten opvangen. De voornaamste reden die gastouderbureaus noemen, is dat de vraagouders flexibele opvang nodig hebben in verband met onregelmatige werktijden, re-integratie op de arbeidsmarkt of een inburgeringcursus. Een andere veelgenoemde reden is dat ouders bewust kiezen voor kleinschalige opvang in een huiselijke situatie, afgestemd op de behoefte van het kind. Ook komt het nogal eens voor dat er geen plaats is op een kinderdagverblijf of dat er geen kinderdagverblijf aanwezig is in de omgeving. De vraagouders zijn tevreden over de innovatieve opvang, maar hebben hier meestal niet bewust voor gekozen.

Kwaliteit van innovatieve gastouderbureaus

De meeste gastouderbureaus die we in het kader van ons onderzoek gesproken hebben, geven aan dat ze goed toezicht houden op hun gastouders. Ze stellen vaak hoge eisen en zien toe op de naleving daarvan. Ook geven ze aan vaak veel service te bieden. Op basis van deze resultaten ontstaat een positief beeld van de gastouderbureaus, zowel van de innovatieve als van de niet-innovatieve. In 2008 heeft de inspectie van het onderwijs een onderzoek verricht waarin GGD-rapporten van 23 innovatieve, 23 gecombineerde en 23 niet-innovatieve bureaus zijn vergeleken. De puur innovatieve bureaus komen op een aantal punten beduidend minder positief uit de vergelijkingen. De redenen voor het verschil tussen onze bevindingen en de bevindingen van de Inspectie van het Onderwijs zouden er in gelegen kunnen zijn dat:

- ons onderzoek zich baseert op wat gastouderbureaus *zeggen*, wat iets anders is dan hun feitelijke beoordelingen door de GGD;
- de 'slechte' gastouderbureaus het wellicht weinig aantrekkelijk vonden om aan ons onderzoek deel te nemen waardoor we deze bureaus maar in geringe mate bereikt hebben.

7.3 Redenen van gastouderbureaus, gastouders en vraagouders om voor innovatieve opvang te kiezen

Wat is de reden dat gastouderbureaus innovatieve gastouderopvang al dan niet aanbieden?

Gastouderbureaus vinden innovatieve opvang aantrekkelijk, omdat de meer ervaren en gemotiveerde gastouders hun expertise erin kwijt kunnen en zich kunnen professionaliseren.

Ook is het prettig dat gastouders hiermee een inkomen kunnen genereren. Een praktisch voordeel is de flexibiliteit. Er zijn gastouderbureaus die het vooral handig vinden voor incidentele of kortdurende opvang van vijf of zes kinderen.

Veelal komt de vraag naar innovatieve gastouderopvang van gastouders zelf. Vaak gaat het om de mogelijkheid om flexibeler te zijn in het aanbod.

Niet alle geïnterviewden staan 100% positief tegenover innovatieve opvang. Enkele gastouderbureaus bieden het tegen wil en dank aan en maken er geen reclame voor. Er zijn ook bureaus die het niet aanbieden, omdat ze er geen voorstander van zijn.

7.4 Ten slotte

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat innovatieve gastouderopvang voorziet in een behoefte. Er is vooral behoefte onder gastouders om deze vorm aan te bieden. Hiervoor zijn twee redenen. De eerste is dat innovatieve opvang de mogelijkheid biedt om af en toe of voor een beperkte tijd meer dan vier kinderen op te vangen. De tweede reden is dat gastouders zich op die manier kunnen professionaliseren en een inkomen kunnen halen uit de gastouderopvang. Ook voor vraagouders kan het een uitkomst zijn, bijvoorbeeld als een kind vier jaar wordt en dan bij de gastouder kan blijven voor buitenschoolse opvang of als zij af en toe een dag extra opvang voor hun kind nodig hebben. Ook heeft hun kind bij een innovatieve gastouder meer leeftijdgenootjes om mee te spelen en is de opvang over het algemeen professioneler.

De innovatieve gastouderopvang maakt een relatief klein deel uit van de totale gastouderopvang (5,6%). De voornaamste reden hiervoor is dat het merendeel van de gastouders niet meer dan vier kinderen tegelijkertijd wil en/of kan opvangen. De meeste gastouders vangen het liefst enkele kinderen op, gedurende enkele dagen per week. De gastouderbureaus geven aan dat het opvangen van meer dan vier kinderen tegelijk veel vraagt van een gastouder. De meeste gastouders zijn daarvoor niet geschikt; hetzelfde geldt voor hun woonsituatie.

Colofon

Titel: Evaluatie van de Innovatieve Kinderopvang

Auteurs: Karin Hoogeveen, Karin Westerbeek, Anne Luc van der Vegt en Nadine de Roode

Met medewerking van: Sandra Beekhoven en Wander van Es

Project: (Evaluatie van de Innovatieve Kinderopvang, Sardesprojectnummer TR0709)

Opdrachtgever: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Directie Primair Onderwijs & Kinderopvang

Datum: oktober 2008

Foto: Gastouderopvang Hand in hand, Ede

© Sardes, Postbus 2357, 3500 GJ Utrecht

Bezoekadres
La Vie
St. Jacobsstraat 63
3511 BP Utrecht

Postadres
Postbus 2357
3500 GJ Utrecht

T 030 – 232 62 00
F 030 – 233 30 17
secretariaat@sardes.nl
www.sardes.nl

